

Advies Harmoniseren Werkgeversauteursrecht

20 november 2023

Universiteiten
van Nederland

Inhoudsopgave

Advies Harmoniseren Werkgeversauteursrecht

0. Managementsamenvatting:.....	3
1. Inleiding.....	6
2. Auteursrecht op wetenschappelijke werken vs. academische vrijheid	7
3. Juridisch Kader (art. 7 Auteurswet)	8
4. Beleid afstemmen op verschillende typen wetenschappelijke werken	10
5. Beleid voor auteursrecht op wetenschappelijke werken in maatschappelijke context.....	11
Bijlage 1: Notitie 2013.....	13
Bijlage 2: Academische vrijheid	31
Bijlage 3: Kennisveiligheid, academische waarden en waarborgen digitale soevereiniteit	34
Bijlage 4: Toelichting op de wettelijke voorwaarden van het werkgeversauteursrecht.....	36
Tabel A: Aanverwante IE-rechten	38
Tabel B: Soorten output en intellectueel eigendom.....	39
Bijlage 5: Open science en open access.....	43
Bijlage 6: Gebruik van auteursrechtelijk beschermde werken binnen het onderwijs.....	46
Bijlage 7: Valorisatie agenda en verhogen maatschappelijke impact.....	47
Bijlage 8: Samenstelling Werkgroep Harmoniseren Werkgeversauteursrecht	48

0. Managementsamenvatting:

Probleemstelling

Indien de werknemer een auteursrechtelijk beschermd werk vervaardigt in dienst van een werkgever, regelt de Auteurswet (Aw) wie eigenaar is van dat werk. Conform artikel 7 Aw is de werkgever de auteursrechthebbende, mits er voldaan wordt aan een aantal voorwaarden. Artikel 7 betreft regeland recht. De werkgever heeft derhalve het recht hierover andere afspraken te maken met de werknemers en dus ook de auteursrechten in handen te leggen van de individuele werknemer. Universiteiten kunnen als werkgever hierin dus een keuze maken.

In het auteursrecht (artikel 7 Aw) is bepaald dat de werkgever als 'maker' van het werk wordt aangemerkt indien voldaan wordt aan een aantal (cumulatieve) voorwaarden:

1. er is sprake van een dienstverband,
2. het werk is gemaakt in samenhang met de uitoefening van de functie en
3. er is 'bepaalbaarheid' vanuit de werkgever.

Het laatste punt heeft vele decennia de discussie doen oplaaien. Daarbij was telkens de vraag aan de orde of in geval van wetenschappelijke werken vervaardigd in dienst van een universiteit kan worden voldaan aan het bepaalbaarheidsvereiste in de Auteurswet. Anders gezegd: vallen wetenschappelijke werken onder 'bepaalde' werken zoals bedoeld in artikel 7 Aw. Op basis waarvan een universiteit als werkgever daarop het werkgeversauteursrecht kan claimen? Met als veel gestelde vervolgvraag: komt bij het leggen van het auteursrecht bij de werkgever de academische vrijheid in gevaar?

Historie en opdracht werkgroep

Er zijn in het verleden (de tachtiger en negentiger jaren) diverse pogingen ondernomen om het auteursrecht uniform bij de universiteiten als werkgever neer te leggen. Dit stuitte af op verzet. In 2013 is door de Universiteiten van Nederland (UNL) wederom geprobeerd antwoord te geven op deze vraag om tot harmonisatie van het werk-

geversauteurschap in de academische wereld te komen. Dit heeft geresulteerd in een notitie die als bijlage 1 aan dit advies is toegevoegd. Dit advies is uiteindelijk niet aan de bestuurlijke tafel van UNL (toen: VSNU) besproken. Begin 2021 is door UNL opnieuw een werkgroep ingesteld om de werking van het werkgeversauteursrecht (art. 7 Aw) in de academische wereld te verduidelijken en tevens te onderzoeken of dit geharmoniseerd kan worden (Terms of References SSPG.22.08 na positief besluit SSPG.19.07). Bijlage 8 geeft een overzicht van de werkgroepleden.

Constatering werkgroep

Voor de type werken waarover geen discussie is (onderwijsmateriaal) of in mindere mate (software, data(sets) en modellen), is harmonisatie mogelijk en wenselijk om de organisatorische (o.a. samenwerking met derden) en financiële uitdagingen (o.a. subsidieverstrekking, contracten met commerciële partijen) te minimaliseren en ongelijkheid naar derden toe te voorkomen. Vooral voor werken/publicaties van wetenschappelijke aard zijn de meningen verdeeld en wordt de universiteiten geadviseerd om duidelijk beleid te maken en dit richting wetenschappers helder en transparant te communiceren.

Opgehaalde argumentatie

In dit rapport heeft de werkgroep alle aspecten die samenhangen met het werkgeversauteursrecht belicht. Daarbij is de werkgroep, gegeven de complexiteit van het onderwerp en de maatschappelijke ontwikkelingen, niet op alle onderdelen tot een eensluidende conclusie gekomen aan wie het auteursrecht uiteindelijk toekomt; aan het (wetenschappelijk) personeel of aan de werkgever via het werkgeversauteursrecht, artikel 7 Auteurswet (Aw). Het blijft een keuze die elke universiteit voor zich kan en dient te maken; artikel 7 Aw is immers regeland recht.

Aanhangers van de traditionele interpretatie van artikel 7 Aw zijn doorgaans van mening dat wetenschappelijk en ander academisch werk niet

aan het bepaalbaarheidsvereiste voldoet van art. 7 Aw. Werken gemaakt in het kader van een ‘vrije’ academische aanstelling worden geacht géén ‘bepaald werk’ op te leveren; de auteursrechten blijven dus bij de wetenschapper.

Sedert 2000 wordt aan de harmonisatie van het werkgeversauteurschap aanvullend artikel 13 van het Europese Handvest voor de Grondrechten tegengeworpen, dat luidt: “**De kunsten en het wetenschappelijk onderzoek zijn vrij. De academische vrijheid wordt geëerbiedigd**”. In het licht van dat artikel 13 mag niet van de deze interpretatie worden afgeweken. Artikel 7 Aw is onderworpen aan het Handvest, zo is de redenering van een aantal universiteiten. Verder wordt gesteld dat het beschermen van academische vrijheid zwakker wordt als werknemer niet het auteursrecht heeft.

Anderen zijn van mening dat wetenschappelijk en ander academisch werk wel voldoet aan het bepaalbaarheidsvereiste van art. 7 Aw. Een aanstelling in een bepaald vakgebied is dan toereikend om te voldoen aan de eis van bepaalbaarheid van de werken die deze werknemer produceert. Dit wordt huns inziens bevestigd door de MvA uit 1911-1912 bij de toen nieuwe Auteurswet waarin staat dat ‘hoogleraren’ ook onder dit artikel (nu art. 7 Aw) vallen. Zij trekken de inhoud van de werken los van het auteursrecht: de werknemer bepaalt de inhoud en is vrij die inhoud te bepalen (vrijheid van wetenschap). Wanneer de publicatie eenmaal is voltooid vallen de auteursrechten op de publicatie toe aan de werkgever, de universiteit.

Conclusies

De werkgroep heeft geconcludeerd dat de weg naar harmonisatie van werkgeversauteursrecht voor alle typen werken, met als doel één landelijk gedeeld standpunt en beleid, om verschillende redenen op korte termijn niet mogelijk is. Redenen hiervoor zijn vooral (1) de keuzes die universiteiten individueel reeds gemaakt hebben voor of tegen

Komt bij het leggen van het auteursrecht bij de werkgever de *academische vrijheid* in gevaar?

het werkgeversauteurschap (en aan vast houden) op basis van de keuzemogelijkheid die art. 7 Aw hen als werkgever biedt; (2) de controversie die bestaat over de wel of geen bepaalbaarheid van wetenschappelijke werken en (3) of het beschermen van academische vrijheid zwakker wordt als werknemer niet het auteursrecht heeft.

Jurisprudentie heeft tot de dag van vandaag geen helderheid gegeven over de vraag of ook voor wetenschappelijk personeel artikel 7 Aw onverkort heeft te gelden. Voor meer bepaalde werken zoals bijvoorbeeld onderwijsmateriaal kan overigens wel redelijkerwijs worden vastgesteld dat de werkgever auteursrechthebbende is. Ook jurisprudentie wijst in die richting.

Daarnaast vraagt een deel van de werkgroep zich af of harmonisatie wenselijk is op alle type werken binnen universiteiten. Dit vanwege de zeer uiteenlopende aard ervan, de (veranderende) context waarbinnen die werken geproduceerd worden en ook het toepassingsgebied van deze werken. Om deze reden zou een zekere mate van beleidsvrijheid en flexibiliteit voor universiteiten wenselijk zijn.

De werkgroep concludeert daarnaast dat het gewenst is dat universiteiten beleid maken voor hun instelling en dit ook actief uitdragen en handhaven. Het is aan het bestuur van elke universiteit om een weloverwogen beleidsmatige keuze te maken en deze te implementeren. De vraag “bij wie ligt het auteursrecht”, zal per type werk beoordeeld moeten worden gegeven de context waarbinnen het ontwikkeld (en gefinancierd) wordt en of (potentieel) hergebruik wordt verwacht. Uiteindelijk moet werk in dienst staan van de samenleving en de taak van wetenschappers en universiteiten is om hieraan bij te dragen.

Adviezen

Hoewel er geen unaniem advies mogelijk is met betrekking tot het auteursrecht op het ‘wetenschappelijk werk’ adviseert de werkgroep wel om snel verdere stappen te zetten.

Voor alle type werken wordt voorgesteld dat elke universiteit duidelijk beleid maakt en dit richting wetenschappers helder en transparant communiceert. De beleidsmatige invulling ligt bij elke universiteiten afzonderlijk. Dit kan door middel van het regelen van het werkgeversauteursrecht (artikel 7 Aw is regelend recht), dan wel via licentieverlening door de auteur aan de universiteit voor elk afzonderlijk wetenschappelijk werk.

Voor de type werken waarover geen discussie is (onderwijsmateriaal) of in mindere mate (software, data(sets) en modellen), acht de werkgroep stappen naar harmonisatie mogelijk. Voor het creëren van draagvlak onder werknemers bij de keuze voor het werkgeversauteursrecht zou nog gedacht kunnen worden om een niet-exclusieve licentie op het wetenschappelijk werk te verlenen aan de wetenschapper.

Daarbij is het voorstel om een vervolgwergroep samen te stellen om de (juridische) effecten van het werkgeversauteursrecht helder in beeld te brengen in relatie tot enerzijds de positie van derden (uitgevers, big tech, subsidiegevers) en anderzijds de eigen faciliteiten van universiteiten met als doelstelling wetenschappelijk kennis waar mogelijk open te delen.

1. Inleiding

Wie is rechthebbende op de auteursrechten op werken van wetenschappelijke medewerkers in dienst van een universiteit? Noch de Nederlandse Auteurswet, noch de rechtspraak geeft op deze principiële vraag een eenduidig antwoord.

Het operationeel zijnde beleid betreffende auteursrechten van universiteiten, indien dat er is, is niet eenduidig. Ook in de [cao-NU](#) wordt de vraag niet beantwoord, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de [cao-OI](#) van NWO-instituten en de [cao-hbo](#)¹ waarin het auteursrecht expliciet bij de werkgever rust.

De werkgroep analyseert het huidige, gedifferentieerde, beleid van de universiteiten en adviseert over te nemen vervolgstappen. Na deze inleiding worden eerst de verschillende bestaande interpretaties omtrent het auteursrecht op wetenschappelijke werken geschetst. Vervolgens komt een uiteenzetting van het juridisch kader rondom werkgeversauteursrecht. Tot slot een kort overzicht van de maatschappelijke context die het advies onderbouwt. In de bijlagen gaan we dieper in op specifieke onderwerpen. Het advies van de werkgroep is opgenomen in de management-samenvatting waarmee deze notitie begint.

In de verschillende bijlagen bij dit advies is belicht wat de (juridische) status is van de voor het auteursrecht relevante onderwerpen. Daarbij komen aan de orde in bijlage 2: de academische vrijheid; in bijlage 3: het juridisch kader van artikel 7 Aw; in bijlage 4: kennisveiligheid, academische waarden en waarborgen digitale soevereiniteit; in bijlage 5: open science en open access; in bijlage 6: gebruik van auteursrechtelijk beschermde werken binnen het onderwijs en in bijlage 7: valorisatie agenda en verhogen maatschappelijke impact. Voor de volledigheid is ook de notitie uit 2013 als bijlage 1 toegevoegd, welke uiteindelijk niet aan de bestuurlijke tafel van UNL (toen: VSNU) besproken is. Bijlage 8 geeft de samenstelling van deze werkgroep.

In Tabel B, waarnaar wordt verwezen, is een overzicht gegeven van verschillende typen wetenschappelijke werken ("output") en de daaraan verbonden rechten van intellectueel eigendom. Gekeken is naar de mate van zeggenschap van de werkgever binnen de context waarin de output ontwikkeld en gebruikt wordt. De in Tabel B neergelegde inkadering kan naast de conclusies verbonden aan de onderwerpen zoals uitgewerkt in de bijlagen bij dit advies als basis dienen voor het beleid van de universiteiten.

¹ Artikel E7 [cao-hbo](#): ... komen toe aan de werkgever indien het vervaardigen, uitvinden, kweken of winnen door de werknemer in de uitoefening van zijn functie is of wordt verricht ten behoeve van de werkgever. VH heeft onlangs een [Richtсноer Intellectueel Eigendom in de relatie tussen hogescholen en hun medewerkers](#) gepubliceerd.

2. Auteursrecht op wetenschappelijke werken vs. academische vrijheid

Bij wie ligt het auteursrecht op wetenschappelijke werken?

De Auteurswet laat ruimte voor interpretatie. In art. 7 Aw staan de voorwaarden voor het zogeheten “werkgeversauteursrecht”. Hierbij is de werkgever niet alleen rechthebbende maar ook ‘maker’ van het werk. In **bijlage 3** (Juridisch Kader) worden deze voorwaarden nader toegelicht. In de kern draait het om de mate van zeggenschap die de universitaire werkgever kan uitoefenen op het academische werk van de medewerkers.

Academische vrijheid, autonomie en (beperkte) zeggenschap werkgever

Vanuit bepaalde gezichtspunten wordt opgeworpen dat output uit wetenschappelijke werken voortkomt uit vrije onafhankelijke wetenschap en daarmee de zeggenschap van de werkgever (goeddeels) ontbreekt. De universiteiten dienen de onafhankelijkheid van de wetenschap en hoger onderwijs en de academische vrijheid te waarborgen, waardoor zij slechts in beperkte mate zeggenschap kunnen uitoefenen over de inhoud van ‘wetenschappelijke werken’. Er worden wereldwijd reële bedreigingen voor de academische vrijheid geconstateerd, waar ook bij de situatie in Nederland vraagtekens gesteld kunnen worden. Door het uniform beleggen van auteursrecht bij de werkgever zouden de instrumenten voor de academici ter bescherming van hun academische vrijheid verder ingeperkt worden.

Als tegenargument wordt ook wel betoogd dat auteursrecht niet het instrument is waarmee academische vrijheid moet worden geborgd. Academische vrijheid zou ook niet in het geding moeten zijn als het auteursrecht bij de werkgever ligt en zou nader verankert moeten worden in Europese wet- en regelgeving. **Bijlage 2** gaat nader in op het principe van de academische vrijheid en stelt op basis van diverse (inter-)nationale rapporten dat er (ook) verschillende andere instrumenten zijn om de academische vrijheid te waarborgen. In **bijlage 3** wordt ingegaan op maatschappelijke discussies rondom kennisveiligheid, autonomie van wetenschappelijke instellingen en het waarborgen van digitale soevereiniteit waarbij het van belang is aan wie het auteursrecht op wetenschappelijk werk toekomt.

Mogelijke argumenten voor harmonisatie

Belangrijk argument voor harmonisatie ligt in het creëren van een ‘level playing field’, tussen universiteiten en wetenschappers; tussen Nederlandse kennisinstellingen onderling en internationaal tussen Nederlandse en buitenlandse instellingen. Harmonisatie creëert mogelijkheden om de organisatorische (o.a. samenwerking met derden) en financiële uitdagingen (o.a. subsidieverstrekking) te minimaliseren en ongelijkheid naar derden toe te voorkomen.

3. Juridisch Kader (art. 7 Auteurswet)

Als hoofdregel komt het auteursrecht toe aan de 'maker' van het werk. Het werkgeversauteursrecht (art. 7 Aw) vormt hierop een uitzondering: de werkgever wordt gezien als maker van het werk wanneer wordt voldaan aan de volgende drie (cumulatieve) voorwaarden:

1. er is sprake van een dienstverband;
2. waarbij arbeid wordt verricht, bestaande in het vervaardigen van werken (= taakomschrijving);
3. er worden bepaalde werken vervaardigd (= zeggenschap werkgever).

Bijlage 4 geeft een nadere toelichting op de wettelijke voorwaarden verbonden aan het werkgeversauteursrecht.

Aanverwante wet- en regelgeving

Hoewel de aard en de rechtsgrond van ieder intellectueel eigendomsrecht verschillend is, is in dit kader ook relevant om te bezien of aanverwante wetten op het gebied van andere intellectuele eigendomsrechten mogelijk kunnen helpen een antwoord te geven op de vraag bij wie de (eigendom)rechten rusten op wetenschappelijke werken. Dit kan met name relevant zijn wanneer sprake is van parallelle bescherming op wetenschappelijke werken, waaronder bijvoorbeeld het auteursrecht en octrooirecht in geval van software. Deze vergelijking wordt gemaakt in **Tabel A**.

Niet-dwingend recht

Art. 7 Aw is geen dwingend recht en dus mogen partijen andersluidende afspraken maken. Hiermee kan duidelijkheid worden gecreëerd voor alle betrokkenen. Dit kan door vastlegging in de arbeidsovereenkomst of door een separaat beleidsdocument te creëren dat hetzij als bijlage aan de arbeidsovereenkomst wordt gevoegd, hetzij afzonderlijk door de werknemer en werkgever van toepassing wordt verklaard op de arbeidsrelatie. Overigens bepaalt ook de cao-NU dat universiteiten zaken kunnen regelen met betrekking tot het auteursrecht. Voor zover kan worden nagegaan

wordt in de praktijk deze bevoegdheid door verschillende universiteiten gebruikt.

Persoonlijksrechten

Conform art. 7 Aw is de werkgever de fictieve maker van het werk en rijst daarmee ook de vraag of de persoonlijkheidsrechten op het werk ex art. 25 Aw² aan de werkgever-maker toekomen of bij de fysieke maker blijven. Naar geldend recht is deze vraag omstreden en ook niet eenduidig te beantwoorden. Persoonlijksrechten kunnen niet overgedragen worden. Wel kan er gedeeltelijk afstand van worden gedaan. Als gevolg hiervan kan juridisch niet rechtsgeldig afgeweken worden van de persoonlijkheidsrechten die als het ware kleven aan de maker. Bij toepassing van de werkgeversauteursrecht ex. Artikel 7 Aw is de werkgever reeds als fictieve maker aangemerkt en komen de persoonlijkheidsrechten toe aan de werkgever. Wanneer werkgeversauteursrecht ex. Artikel 7 Aw niet van toepassing is, blijft de fysieke maker (de wetenschapper) rechthebbende op de persoonlijkheidsrechten. Om die reden pleit de werkgroep ervoor om bij het maken van beleid het toepassingsbereik van artikel 7 Aw goed in acht te nemen.

Taverne

Door het 'amendement-Taverne' in de Wet Auteurscontractenrecht van 2015 (art. 25fa Auteurswet) hebben makers van wetenschappelijke artikelen die geheel of gedeeltelijk met Nederlandse publieke middelen zijn bekostigd het recht om 'na verloop van een redelijke termijn na de eerste openbaarmaking ervan, om niet beschikbaar te stellen voor het publiek'. Deze redelijke termijn is na een pilot gesteld op zes maanden (zie bijlage 5). Bij de implementatie van Taverne kiezen steeds meer universiteiten voor een opt-out variant waarbij gepubliceerde

² Recht op naamsvermelding, verzet tegen wijzigingen door anderen in de titel of het werk en verzet tegen misvorming, verminking of andere aantasting.

artikelen standaard in het universitaire repository worden opgeslagen, tenzij de auteur zich daar uitdrukkelijk (door een opt-out) tegen verzet. Universiteiten die kiezen voor werkgeversauteursrecht dienen er rekening mee te houden dat art. 25fa Aw (Taverne) niet geldt voor art. 7 Aw (werkgeversauteursrecht). Dit volgt uit art. 25b lid 3 Aw, waarin staat dat 'dit hoofdstuk niet van toepassing is op de maker als bedoeld in de artikelen 7 en 8. 'Dit hoofdstuk' refereert dan aan hoofdstuk 1A dat bestaat uit de artikelen 25b t/m 25h Aw, dus inclusief art. 25fa Aw (Taverne). Betreffende universiteiten dienen dan via een andere weg de publicaties van hun werknemers open access te maken. De wet bepaalt dat het Taverne artikel niet contractueel kan worden uitgesloten (art. 25h Aw). Een andere route tot open access waarbij het auteursrecht berust bij de werkgever kan wellicht wel contractueel worden uitgesloten.

Mandaat

Bij het kiezen voor werkgeversauteursrecht dient een universiteit mandaat te regelen voor haar werknemers. In de praktijk gaat het immers zo, dat het de werknemers zijn die in een contract het auteursrecht op een artikel of boek(hoofdstuk) overdragen aan de uitgever. Indien het mandaat niet (goed) geregeld is, vindt een juridisch ongeldige overdracht plaats.

Aanbeveling

In gedachte houdende dat de zeggenschap van de werkgever varieert per type wetenschappelijke output, kan door het bestuur van een universiteit beleid worden gemaakt dat in het verlengde hiervan ligt. In het volgende hoofdstuk gaan wij hier in detail op in. De aanbeveling van de werkgroep is om dit beleid via de arbeidsovereenkomst (of een addendum daarop) dan wel via de cao te implementeren.

4. Beleid afstemmen op verschillende typen wetenschappelijke werken

Tabel B presenteert een overzicht van verschillende typen wetenschappelijke werken (“output”) en de rechten van intellectueel eigendom die op deze soorten werken mogelijk kunnen rusten. Gekeken is naar de mate van zeggenschap van de werkgever binnen de context waarin de output ontwikkeld en gebruikt wordt. Daarbij onderscheiden we (niet-limitatief³) de volgende typen wetenschappelijke werken:

- **Publicaties**, bijvoorbeeld wetenschappelijke artikelen, vak- en wetenschappelijke publicaties, conference output, boeken en boekhoofdstukken, dissertaties, monografieën.
- **Onderwijsmateriaal**, bijvoorbeeld syllabi, readers, onderwijsboeken, tentamens, presentaties tijdens colleges, (video)opnamen colleges, MOOCs.
- **Software**, bijvoorbeeld computermodellen, algoritmes, softwarecodes, beschrijvingen, data en software verpakt in executabel.
- **Data(sets)**, bijvoorbeeld (beschrijvingen van) onderzoeksdata, geanalyseerde data, databanken, clinical trial data, synthetische data, verzamelde data
- **Modellen**, bijvoorbeeld prototypen, gebruiksvorwerpen, (door)ontwikkelde apparatuur voor onderzoek of als resultaat van onderzoek.

In Tabel B wordt ten aanzien van publicaties, software, data(sets) en modellen onderscheid gemaakt tussen de context waarbinnen deze werken worden gegenereerd; betreft het output als gevolg van een specifieke opdracht waarbij de universiteit de opdrachtnemer is of gaat het om zelfstandig wetenschappelijke arbeid zonder specifieke opdracht. Dit is met name relevant voor publicaties, omdat juist daarover de meningen zeer verdeeld zijn. Geconstateerd is voorts dat er tussen universiteiten weinig discussie bestaat dat het auteursrecht aan de werkgever toekomt op onderwijsmateriaal (met inachtneming academische vrijheid op inrichting van het hoger onderwijs) en er in mindere mate discussie is over software, data(sets) en modellen. Voor deze type werken zijn stappen naar harmonisatie mogelijk en wenselijk om de organisatorische (o.a. samenwerking met derden) en financiële uitdagingen (o.a. subsidieverstrekking) te minimaliseren en ongelijkheid naar derden toe te voorkomen. Voor publicaties zijn de meningen sterker verdeeld. In het algemeen wordt de universiteiten geadviseerd om duidelijk beleid te maken en dit richting wetenschappers helder en transparant te communiceren.

³ Vanuit Chiefs Open Science zijn daar nog protocollen (onderzoeksprotocollen, interventieprotocollen, instrumentatieprotocollen, enz.) aan toegevoegd.

5. Beleid voor auteursrecht op wetenschappelijke werken in maatschappelijke context

Beleid rond auteursrecht staat niet op zichzelf, maar moet ingebed zijn in de doelen die universiteiten nastreven voor de wetenschap en hoger onderwijs in nationaal en internationaal verband. Hieronder worden de meest relevante ontwikkelingen gesignaleerd. Voor verdere details wordt verwezen naar de verschillende bijlagen.

Beleid overheid met betrekking tot open science

De Nederlandse overheid en hoger onderwijsinstellingen voeren actief beleid op open science (zie **bijlage 5**). Daarbij hebben werkgevers zich gecommitteerd om wetenschappelijk werk waar mogelijk open te delen. Zonder duidelijk beleid op het gebied van auteursrecht is niet duidelijk wie deze bevoegdheid toekomt.

Voor wetenschappelijke artikelen in het bijzonder ligt er een spanningsveld tussen de subsidieverstrekker, de universiteit als werkgever, onderzoeker als werknemer en commerciële partijen zoals uitgevers en bedrijven. Met een helder beleid kan dit spanningsveld beter gemanaged worden.

Open education en leermaterialen

De Nederlandse overheid stelt ook dat open education de norm moet worden. Het open beschikbaar stellen van leermaterialen wordt gezien als onderdeel van open science volgens de aanbevelingen van UNESCO. Hier speelt dat leermaterialen in toenemende mate door medewerkers worden ontwikkeld. Het is mede daarom van belang beleid te hebben met betrekking tot het auteursrecht op deze zelf ontwikkelde leermaterialen. Daarnaast wordt in het hoger onderwijs nog veelvuldig gebruik gemaakt van auteursrechtelijk beschermd materiaal, waarbij vaak auteurs in dienst van universiteiten hun rechten overdragen aan commerciële uitgevers. Voor meer informatie over dit onderwerp en over het gebruik van beschermd werk van derden in het onderwijs wordt verwezen naar **bijlage 6**.

Maatschappelijk impact en valorisatie

Om onderzoeksresultaten naar de markt te brengen hebben derde partijen een licentie op de rechten nodig, of volledige overdracht van de rechten. De universiteit moet over deze rechten kunnen beschikken voordat het onderhandelt over een licentieovereenkomst of overdracht van auteursrechten. Dit kan op verschillende manieren bewerkstelligd worden, maar duidelijk beleid hierin is essentieel. **Bijlage 7** beschrijft de valorisatie-agenda in relatie tot auteursrechten in meer detail.

Samenwerking met derden

Een aanzienlijk deel van wetenschappelijk werk gebeurt dankzij onderzoeksubsidies, beurzen dan wel contractonderzoek en/of Privaat-Publieke-Samenwerking (PPS). Steeds vaker stellen geldschieters eisen aan onderzoek en output van onderzoek die raken aan auteursrechten, bijvoorbeeld dat output als open access beschikbaar moet komen, of dat onderliggende data ook wel open dan wel FAIR⁴ beschikbaar komen en soms ook dat men auteursrechten niet exclusief mag overdragen. Uitgevers vragen echter aan wetenschappers om overdracht van hun auteursrecht als voorwaarde voor publicatie en private partners (als investeerders) vragen overdracht van de rechten op vindingen (inclusief auteursrechten) om deze verder te ontwikkelen. Deze discussies met derden zijn niet of nauwelijks constructief te voeren als niet duidelijk is wie de rechthebbende is op het werk.

Kennisveiligheid

Het voorkomen van ongewenste overdracht van kennis en technologie die negatieve gevolgen kan hebben voor de nationale veiligheid en de Nederlandse innovatiekracht⁵ vraagt steeds breder om aandacht. Voor publicaties met daarin kennis over mogelijk sensitieve technologieën kan

⁴ <https://www.go-fair.org/fair-principles/>

⁵ Definitie afkomstig van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/loket-kennisveiligheid>

een exportvergunning noodzakelijk zijn. Het niet aanvragen van een exportvergunning voor bedoelde publicaties (en bijhorende data en software) is dan een strafbaar feit. Wie is er verantwoordelijk voor het feitelijk openbaar maken van de kennis en technologie en de aanvraag van een exportvergunning; de universiteit, de auteur, subsidiegever of de uitgever? De uitgever zal een disclaimer bij de auteur neerleggen. De overheid zal primair kijken naar de werkgever – werknemer relatie en de verantwoordelijkheid waarschijnlijk bij de universiteit leggen. Ook vanwege kennisveiligheid is er reden om het beleid rond de auteursrechten helder te regelen. Dit geldt evenzeer vanwege de per 1 juni 2023 ingegane Wet veiligheidstoets investeringen, fusies en overnames: Wet Vifo; een veiligheidstoets voor investeringen, fusies en overnames die een risico kunnen vormen voor de nationale veiligheid. Hier valt ook overdracht van sensitieve kennis door middel van bijvoorbeeld licenties onder. Een impactanalyse van de wet Vifo in deze context zal daartoe nodig zijn. Meer context over kennisveiligheid in relatie tot het auteursrecht is opgenomen in bijlage 3.

Er speelt dat leermaterialen in toenemende mate door medewerkers worden ontwikkeld. Het is mede daarom van belang beleid te hebben met betrekking tot het auteursrecht op deze zelf ontwikkelde leermaterialen.

Bijlage 1:

Notitie 2013

Notitie werkgroep auteursrecht 2012-2013

Versie 3 mei 2013

Woord vooraf

Universiteiten zijn internationaal vervlochten in allerlei reële en virtuele netwerken. Er komt steeds meer nadruk op de valorisatie van publiek gefinancierde kennis en 'open access'. In Europees verband hebben de Nederlandse universiteiten afspraken gemaakt om meer valorisatie en meer open access na te streven. Om hier goed invulling aan te geven is het van belang dat duidelijk is bij wie het auteursrecht, ofwel het exploitatierecht, van die kennis ligt. In deze notitie, opgesteld door een projectgroep van universitaire juristen en experts op het gebied van auteursrecht, wordt een diepgaande analyse gemaakt van de huidige situatie rondom het auteursrecht bij de universiteiten. Als conclusie doet de projectgroep een ingrijpende voorstel om duidelijkheid te scheppen in het auteursrecht: in de cao dient te worden opgenomen dat het auteursrecht bij de werkgever ligt.

De argumenten achter dit voorstel zijn als volgt:

- Juridisch gezien is er volgens de projectgroep geen basis (meer) voor het leggen van auteursrecht bij de maker. Ook bij de jurisprudentie liggen uitspraken aan de kant van de werkgever.
- Academics zijn de enige beroepsgroep waar nu nog een uitzonderingspositie met betrekking tot auteursrecht geldt. Het is lastig te verklaren waarom bij andere onafhankelijke creatieve beroepen, zoals journalisten, wel onder het werkgeversauteursrecht vallen en wetenschappers niet.
- Daarnaast zijn er, door verschillende toedeling van het auteursrecht per universiteit en functie, verschillen ontstaan tussen bijvoorbeeld hoogleraren en promovendi en bij publicaties en software. Deze ongelijkheid is onwenselijk.

De kern van de discussie over auteursrecht gaat over academische vrijheid. Uiteraard dient de wetenschappelijke onafhankelijkheid en vrijheid om te publiceren voor academics gewaarborgd te worden. Maar voor het waarborgen van die vrijheid is het auteursrecht bij de wetenschapper geen vereiste. De waarborg hiervan ligt vast in de WHW.ⁱ Daarnaast is dit principe verankerd in de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening 2004.ⁱⁱ Het zijn persoonlijkheidsrechten, als onderdeel van de auteurswet, die de maker integriteit van het werk en het recht op naamsvermelding geven. Daarom zou de discussie zich niet moeten focussen op de academische vrijheid. Dat is echter niet de realiteit. Daarom kan dit juridisch getinte onderwerp niet zonder maatschappelijke discussie. Deze is dan ook meegenomen in de notitie.

1. Inleiding & probleem

Van wie is het auteursrecht op het werk, dat door academici wordt gemaakt? Tot midden vorige eeuw was daarover geen twijfel. De Auteurswet (Aw) stelt in artikel 7 dat de werkgever eigenaar wordt van het werk, dat de werknemer (in die hoedanigheid) maakt. Deze regel is sindsdien de toepasselijke norm. Deze helderheid is voor academici doorkruist door een discussie tussen academici over academici. Dit, ondanks dat bij de totstandkoming van de auteurswet in 1912 expliciet naar hoogleraren verwezen is in het kader van rechten, die toekomen aan de werkgever. De discussie is met name onder professoren ieder decennium hernieuwd. De discussie heeft honderden pagina's literatuur en een handvol rechterlijke uitspraken opgeleverd. Echter, maatschappelijke ontwikkelingen maken het relevant om een einde te maken aan de met deze discussie samenhangende onduidelijkheid. Vanwege de leesbaarheid wordt hierna eerst de conclusie gepresenteerd en het daarop gebaseerde voorstel. Daarna volgt de gedetailleerde onderbouwing.

Een telefonische rondgang maakt duidelijk dat de universiteiten op het punt van auteursrechten een uiteenlopend beleid voeren. Alle universiteiten kennen de traditie, dat de wetenschapper zelf de auteursrechtelijke bevoegdheid uitoefent om afspraken te maken met uitgevers over publicaties van hun onderzoekresultaten. Echter er blijken drie manieren te zijn waarop dit wordt onderbouwd. In sommige gevallen gaat de universiteit er vanuit dat de universiteit auteursrechthebbende is en de wetenschapper een licentie van de universiteit krijgt om deze bevoegdheid uit te oefenen. De tweede manier is in feite een stilzwijgend andersluidende afspraak. Hierbij is de gedachte dat het bewuste artikel van de auteurswet van toepassing is, maar de universiteit en wetenschapper stilzwijgend anders zijn overeengekomen. Tenslotte zijn er universiteiten die er vanuit gaan dat het betrokken artikel niet van toepassing is. Ook in de CAO is geen eenduidig antwoord te vinden. Het onderwerp wordt aangestipt maar deze bepaling is neutraal ten opzichte van de controverse, al verschillen ook daarover weer de meningen.ⁱⁱⁱ

De praktijk heeft tot op heden redelijk goed met onduidelijkheid over dit onderwerp uit de voeten gekund. Maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen dwingen echter tot duidelijkheid. Enerzijds in het licht van de veranderende verhoudingen binnen universiteiten en anderzijds vanwege de veranderende rol van de universiteit binnen de maatschappij. Met name de taak om kennis economisch te valoriseren en de *open access* beweging vragen om een professionalisering van het intellectuele-eigendomsrecht-beleid van de universiteiten. Het verdient hierbij opmerking dat *open access* als principe een zeer hoge acceptatiegraad heeft onder academici.^{iv} Echter een essentiële stap om dit te verwezenlijken is een duidelijk en gemeenschappelijk standpunt van de samenwerkende universiteiten over de eigendom van auteursrechten op de vruchten van wetenschappelijke arbeid.

2. Samenvatting en conclusie

De rechten op werken vervaardigd door academici in het kader van hun aanstelling vallen toe aan de universiteit waar zij zijn aangesteld. De wet biedt geen aanknopingspunten voor een bijzondere status voor academici. Ook in de jurisprudentie over werkgeversauteursrecht is aan het (in deze context) voornaamste criterium voldaan, wanneer er in algemene zin een taakomschrijving of opdracht is

waaruit het maken voortvloeit. De norm is de zogenaamde 'brede bepaalbaarheid'. De Hoge Raad heeft sinds het introduceren van deze norm nog geen reden gezien daarop terug te komen.

De zeer beperkte jurisprudentie die uitgaat van de bijzondere status van academici is van lagere rechters en gaat uit van een niet actueel beeld van de verhoudingen binnen universiteiten. Er zijn twee uitspraken (Zutphen 1981 en Arnhem 1993) waarin de uitzondering wordt aangenomen. Hierbij was het kern argument dat de academicus volledig vrij is in het onderzoeken. Daarnaast is er een uitspraak in tweede instantie uit 1984 (Hof Den Haag) die aan de uitzondering refereert maar in het onderhavige geval concludeert dat het auteursrecht bij de universiteit ligt. Een en ander wordt uitgebreider toegelicht in paragraaf 8.

De heldere en consistente norm van de Hoge Raad past binnen een hoogwaardige op dienstverlening gerichte kenniseconomie. Daarnaast is zichtbaar dat de academische wereld, zowel in taakomschrijving, als in instellingsbestuur duidelijkere keuzes maakt en die oplegt aan academici. Hiermee valt de grondslag, dat de academicus een unieke vrijheid heeft met betrekking tot zijn werkzaamheden, weg van de uitzondering waarvan men in de bovengenoemde discussie uit gaat.

Het vaak gehoorde argument dat de academische vrijheid vereist, dat de rechten bij de auteurs liggen is ongegrond. Enerzijds is vandaag de dag die academische vrijheid in de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW) verankerd, anderzijds zijn auteursrechten niet het meest geschikt om die vrijheid te waarborgen. Auteursrecht geeft de rechthebbende in feite een uitsluitings- of verbodsrecht. Academische vrijheid vereist allereerst vrijheid in het zelf bepalen wat wordt gezegd en hoe. Het auteursrecht is bedoeld om die resultaten van de creativiteit vervolgens te exploiteren. Reden waarom alle andere creatievelingen en kenniswerkers gewoon onder het wettelijk regime vallen. Hoewel sommigen van hen ook behoefte hebben hun onafhankelijk te waarborgen, (bijvoorbeeld journalisten of advocaten in loondienst) wordt er geen gebruik gemaakt van een beroep op het auteursrecht om dat te bewerkstelligen.

Voorzover de academische vrijheid behelst dat de wetenschapper kan kiezen bij welke uitgever hij wenst te publiceren, kan instellingsbeleid waarborgen dat een balans gevonden wordt tussen het belang van een optimale verspreiding van wetenschappelijke resultaten en deze keuzevrijheid. Hier kan een spanning ontstaan in het geval dat de uitgever niet accepteert dat de instelling het recht houdt om een werk *open access* beschikbaar te maken. Voor dergelijke gevallen dient een vrijstellingsmogelijkheid opgenomen te worden in het beleid.^v De vrijstellingsmogelijkheid zal alleen bijzondere omstandigheden mogelijk zijn. Het uitgangspunt moet blijven dat slechts toestemming tot publicatie aan de uitgever wordt gegeven. Dit om uitholling van de regel te vermijden. Verder zal een dergelijke vrijstellingsmogelijkheid rekening moeten houden met de *open acces* bepalingen in de NWO en/of Europese subsidie voorwaarden.

Tenslotte leidt de uitzondering tot ongelijkheid tussen academici. Zowel in verticale zin, omdat de stelling dat de hoogleraar niet wordt aangestuurd, niet geldt voor een promovendus -dus zou de hoogleraar wel de rechten op eigen werk verkrijgen en de promovendus in dienstverband niet- als in horizontale zin, omdat de meer technische vakken middels octrooirechten wel het normale regime volgen en de academici, die met auteursrechten werken, niet. Dit laatste leidt vooral bij software (al dan niet als leermiddelen) tot complexe en onwenselijke situaties waarbij

academici ongelijk worden behandeld en betrokkenen in het kader van kennisexploitatie complexe en moeilijke oplossingen moeten zoeken.

De maatschappij en de politiek gaan er vandaag de dag vanuit dat de universiteiten in staat zijn afspraken na te komen rond de beschikbaarheid van publicaties via *open access* en de overheid verwacht een actieve en marktgerichte houding bij kennisexploitatie.^{vi} Een en ander is uitgewerkt in de Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap.^{vii} Daarnaast is het in het kader van het onderwijs/onderwijsmiddelen (bijvoorbeeld readers of digitale leeromgevingen) van belang voor de universiteiten om de werken te kunnen hergebruiken zonder afhankelijk te zijn van uitgevers.

3. Advies

In het licht van het bovenstaande is het advies duidelijk te maken, dat wat de samenwerkende universiteiten betreft de (auteurs)rechten op al het werk van academici bij de universiteit liggen, omdat artikel 7 Auteurswet van toepassing is op al het werk, dat is gemaakt door academici in het kader van hun aanstelling dan wel dienstverband. Het verdient de voorkeur om toe te lichten dat deze verduidelijking van artikel 7 Aw enkel bedoeld is om de toegang tot publicaties voor eigen onderzoekers en studenten veilig te stellen en kennisvalorisatie te faciliteren.

Dit dient allereerst te worden bepaald in de CAO, inclusief de waarborgen en randvoorwaarden. De werkgever is rechthebbende conform de wet, tenzij er andere afspraken bij indiensttreding of bij valorisatie worden gemaakt. Hierbij wordt expliciet opgenomen dat de werkgever het auteursrecht gebruikt voor de doelstelling van de universiteit, onderwijs, kennisvalorisatie en *open access*. Ook kan met een geclausuleerd recht van de werknemer op overdracht van de rechten worden voorkomen dat bijzondere gevallen worden gevangen in een algemene regel. Tenslotte is het verstandig om misverstanden te vermijden rond het zogenaamde 'persoonlijkheidsrecht' (o.a. recht op naamsvermelding). Dit dient onverkort bij de feitelijke maker te blijven. Omdat het geen uitgemaakte zaak is of die op basis van de wet bij werkgever of feitelijke maker liggen is het verstandig deze keuze op te nemen in de CAO.

Wat betreft wetenschappelijke publicaties dient de CAO te worden bepaald dat voor zelfstandig geschreven wetenschappelijke publicaties de feitelijke makers bepalen wat, waar en hoe hun werk wordt gepubliceerd. Met deze aanpassing houdt de wetenschapper zelf de auteursrechtelijke bevoegdheid om dergelijke afspraken te maken met uitgevers over publicaties van de eigen onderzoekresultaten, zij het dat zij niet meer kunnen geven dan zij hebben (en dus geen eigendom kunnen overdragen). Hiermee zijn daardoor de belangen van de universiteiten (bijvoorbeeld rond gebruik in onderwijs, *open access* of valorisatie) veiliggesteld. Het verdient nadruk dat dit dus geen wetswijziging vereist maar een eenduidige manier van uitleggen betreft, mede in het kader van de bovengenoemde Strategische agenda van het ministerie van OCW.

Gezien de historische discussie en het maatschappelijk gewicht van de tegenstanders van deze oplossing, is het cruciaal dat de samenwerkende universiteiten één lijn te trekken. Omdat in het verleden de kritiek vaak gericht was op het onvermogen van universiteiten om tot een effectieve benutting van die rechten te komen, moet dat punt gelijktijdig worden geadresseerd. Het betrekken van dit standpunt zal in eerste instantie veel werk met zich meebrengen in het uitwerken van evenwichtige afspraken met betrokken partijen. Naast de gebruikelijke partijen als

vakbonden en instellingen is hier een belangrijke rol voor de bijzondere belanghebbenden zoals de netwerktafel *open access* georganiseerd door SURF groep. Uiteraard is cruciaal dat het besluit door iedere instelling vlot en helder aan het wetenschappelijk personeel worden gecommuniceerd en dat zij nauw betrokken zijn bij de invulling van noodzakelijke details.

Wat betreft de bibliotheken kan bijvoorbeeld via UKB effectief worden overlegd, waarbij de SURF groep voor de bestuurlijke verankering kan zorgen. Vanuit SURF kan worden aangesloten bij andere landelijke afspraken door bij voorbeeld met de belangrijkste uitgevers afspraken te maken over het omgaan met rechten. Zowel wat betreft betaling, als wat betreft beschikbaarheid. Tenslotte is het van belang dat alle universiteiten op deze punten (onderzoeksresultaten en onderwijsmiddelen) de eigen regels verhelderden en die communiceren. Op het valorisatievlak kan daarbij worden verwezen naar de professionalisering van de Tech Transfer Offices in Nederland. De rol van het Ambtelijk overleg Kennis Valorisatie (AKV) van de VSNU en daarboven die van de Stuurgroep Onderzoek en Valorisatie (SOV) kunnen hierbij voor de inhoudelijke afstemming en de bestuurlijke verankering zorgen. Zeker in samenhang met afspraken met de uitgevers kan dit de huidige praktijk vereenvoudigen en verhelderden voor alle betrokkenen. Dergelijke uniforme afspraken dragen daarnaast bij aan goede horizontale arbeidsmobiliteit voor academici.

Hoewel ongebruikelijk, is het zeer het overwegen waard om een proefprocedure te beginnen. Dat geeft de kans om in een enigszins overzichtelijke context helderheid te krijgen. De helderheid die in één keer decennia aan discussie kan beëindigen. Doen we dit niet, dan bestaat het risico dat, zoals in eerdere gevallen, enkel de discussie opnieuw wordt aangewakkerd zonder dat dit tot duidelijkheid leidt. Het debat zal zich dan verplaatsen naar de opiniepagina's van de zaterdagkranten. Hoewel de kans groot is, dat een dergelijk debat ook op die plaats wordt gevoerd, volgt er nooit een uitspraak op een dergelijke 'procedure' op de opiniepagina's.

Toelichting

Hierna volgt de meer gedetailleerd (juridische) toelichting op de argumenten voor het bovenstaande.

4. Maatschappelijke ontwikkelingen

De politiek verwacht van de universiteiten, dat er een betere benutting van de intellectuele eigendom plaatsvindt. Niet alleen op nationaal niveau (Strategische Agenda OCW, het hoofdlijnenakkoord OCW-VSNU en de universitaire prestatieafspraken), maar ook vanuit de EU, bij voorbeeld in het kader van de Lissabonstrategie. Maar meer concreet in dit kader is bij voorbeeld de 'European Charter for Researchers' waarin de vereisten voor Europese onderzoekers en hun werkgevers zijn beschreven.^{viii} Effectieve toegang tot kennis en kennisoverdracht worden gezien als een economische noodzaak om innovatief en concurrerend te blijven. Kennisoverdracht aan de maatschappij wordt ook gezien als rechtvaardig. Publiek gefinancierde kennis moet aan het publiek ten goede komen. Met deze opvatting verhoudt zich niet de situatie waarbij het auteursrecht op publiek gefinancierde kennis aan één persoon toekomt, die met uitsluiting van anderen over het gebruik van die kennis mag beslissen. Om de kennisoverdracht (door onderwijs, publicatie of valorisatie) effectief te laten plaatsvinden, moet de universiteit over de rechten op die kennis beschikken. Dit uitgangspunt is wat betreft uitvindingen ook met zoveel worden in de wet opgenomen.^{ix}

Niet alleen de wetgever, maar ook NWO gaan er vanuit dat de universiteit op grond van haar werkgeverschap eigenaar is van alle intellectuele eigendomsrechten gevestigd op (door NWO gefinancierd) onderzoek.^x Het akkoord, waarin dit is vastgelegd is, gesloten tussen NWO en VSNU, NFU, KNAW en ZonMw en de sectie gezondheidsfondsen/VFI. Het staat daarnaast ook met zoveel woorden in de regeling subsidieverlening van NWO.^{xi} Echter, om deze verplichtingen na te komen moeten de universiteiten wel het recht/de rechten hebben.

Internationaal is het niet anders. Het is reeds jaren het uitgangspunt van diverse internationale subsidieverstrekkingen.^{xii} Ook het nieuwe kaderprogramma van de EU (Horizon 2020) zal deze norm stellen. Het betrokken persbericht uit 2012 beschrijft het als volgt:

"Als eerste stap zal de Commissie open toegang tot wetenschappelijke publicaties tot een algemeen beginsel maken van Horizon 2020, het financieringsprogramma voor onderzoek en innovatie voor de periode 2014-2020. Vanaf 2014 moeten alle artikelen die geproduceerd zijn met geld van het programma Horizon 2020 toegankelijk zijn: ...".^{xiii}

Dit vereist dat de academische instellingen, die de subsidies ontvangen, ook daadwerkelijk in staat zijn om die toegang te verlenen, met andere woorden het recht daartoe hebben. Over het auteursrecht beveelt de Europese Commissie aan de lidstaten aan er zorg voor dragen dat auteurs niet hun auteursrecht overdragen aan uitgever, maar uitsluitend een licentie aan de uitgever afstaan. Slechts een duidelijk beleid waarbij de instelling het recht houdt om werken vrij beschikbaar te maken op internet, kan wetenschappers in staat stellen om deze ombuiging af te dwingen.^{xiv} Daarnaast zijn ook op dit punt bibliotheken de facto verplicht om de resultaten van het werk aan te schaffen, dat door de eigen werknemers is vervaardigd.

Wat betreft onderwijsmiddelen wordt door sommige onterecht gesteld, dat ook die aan de feitelijke maker toekomen. De belangen, zeker met het oog op de

toenemende digitalisering, die hierbij spelen, maken dat ook op dit punt de onduidelijkheid (bij academici) moet worden weggenomen.

Een soortgelijk probleem speelt op het vlak van valorisatie. Enerzijds verwacht de maatschappij dat universiteiten ondernemers bruikbare kennis aanleveren. Deze kennis, anders dan traditionele publicaties, dient te zijn 'verpakt' op een voor bedrijven bruikbare wijze. Hierin spelen auteursrechten in ieder geval een rol bij software. Anderzijds eist men dat de universiteiten geen cadeaus geven aan bedrijven en een redelijke vergoeding voor het (publiek gefinancierde) werk terugvloeit. Dit geldt in zekere zin ook voor uitgevers en anderen, die aan de kennis zelf verdienen. Software speelt naast de klassieke wijze van aanbieden (in druk) ook een belangrijke rol bij het ontwikkelen van (nieuwe) leermiddelen. De verwachting is dat de komende jaren op dit vlak nog veel gaat gebeuren en een tijdige en transparante regeling kan problemen voorkomen.

Vrijwel alle Nederlandse universiteiten en academische ziekenhuizen hebben om deze reden een Tech Transfer Office. Een afdeling, die zich bezighoudt met het op een voor de markt relevante manier aanbieden van kennis aan bedrijven. Zij kunnen die kennis dan gebruiken en betalen de universiteit voor het ontwikkelen en/of de exclusiviteit. Het is onwenselijk en contraproductief als door de onduidelijkheid onterecht de gedachte ontstaat, dat de academicus recht op die software heeft. Helderheid en uniformiteit spelen hierbij een grote rol. Het voorkomt problemen en zorgen bij de commerciële partners en vermijdt mogelijk onderscheid en misverstanden bij de academici.

5. Verhoudingen

De huidige arbeidsrechtelijke verhouding tussen universiteit en wetenschapper zijn niet te herkennen in het beeld dat in de juridische literatuur is geschetst. Anders dan daar gesteld, hebben hoogleraren, universitaire onderzoekers, promovendi en andere wetenschappelijke werknemers een welomschreven leer- en onderzoeksopdracht. In de woorden van prof. Hartlief in het Nederlands Juristen Blad in 2012:

"Het is 'de faculteit' die onderwijskaders stelt (methode, vorm, materiaal, examinering) en hetzelfde geldt op het terrein van onderzoek waar men te maken heeft met wetenschapscommissies die onderzoeksbeleid voeren en gelden verdelen, met onderzoeksscholen die inhoudelijke richting geven en daarmee beperkingen stellen en die nadrukkelijk de onderzoeksagenda bepalen."^{xv}

Zowel in het kader van de aanstelling, als in de daaropvolgende praktijk onderscheiden academici zich op dit vlak dus niet van andere creatieve beroepen en kenniswerkers. Zowel aan een promovendus (door een begeleider), als aan een hoogleraar (door een decaan of wetenschappelijk directeur) worden aanwijzingen gegeven. Aanwijzingen die onderwerp en richting van onderzoek bepalen, bijvoorbeeld op basis van speerpunten of profileringsgebieden van de universiteit. Daarnaast wordt toezicht gehouden op en aanwijzingen gegeven over het uit te voeren onderzoek.

Voor hoogleraren vloeit dit voort uit de WHW.^{xvi} Voor alle onderzoekers geeft de regeling van het Universitaire Functie-Ordeningssysteem (UFO) een nadere invulling van de taak van wetenschappelijke werknemers. Dit door taken, verantwoordelijkheden en competenties per functie te bepalen. Tenslotte worden er in de dagelijkse gang van zaken of tijdens de jaarlijkse evaluatie- en

ontwikkelingsgesprekken instructies en aanwijzingen gegeven. Bij dit alles staat de wetenschappelijke 'productie' dikwijls vast (wetenschappelijke publicatie, vakpublicatie, populaire publicatie en andere resultaten). De verschillende beoordelings- en/of toezichtmechanismen kaderen de taakstelling van de wetenschappelijke werkzaamheden nader in.

De conclusie wat betreft onderzoek is dat een academicus is aangesteld dan wel in dienst is om onderzoek te verrichten en over de uitkomsten (schriftelijk) te rapporteren. Dat de precieze vorm door de academicus wordt bepaald, is geen onderscheidend kenmerk ten opzichte van de andere kenniswerkers en dus geen grondslag voor een uitzondering.

Wat betreft onderwijs is een academicus nog minder vrij dan wat betreft onderzoek. Immers het curriculum wordt vastgesteld door een opleidingscommissie en niet door de docent.^{xvii} Hoewel de docent geacht wordt de invulling te geven, is het juist de bedoeling, dat hij qua onderwerp en qua uitvoering binnen de geldende (beleids)kaders blijft. Hoewel de docent zijn of haar creativiteit kwijt kan in de wijze waarop de kennis wordt aangeboden, is het normaliter niet zo dat de kennis, die wordt aangeboden, zelf verzonnen is. Zeker wanneer in de toekomst het (her)gebruik van de digitale colleges en andere on-line leeromgevingen worden meegenomen. Ook hierin is, zowel om maatschappelijke, als financiële redenen, het van belang dat duidelijk is waar de rechten liggen. Los van het feit dat de grondslag van de uitzondering niet (langer) juist is, creëert de bestaande praktijk rond de auteursrechten onduidelijkheid en ongelijkheid.

5.1 Onwenselijk onderscheid

De huidige praktijk leidt tot problemen, zoals vermeld. Hoewel de exploitatie van het werk door de academicus een ondergeschikte rol speelt in de discussie over wie de rechthebbende is, wordt deze wel gehinderd door de onduidelijkheid. Het devies van degenen, die de uitzondering bepleiten, is vaak, in de woorden van prof. Verkade, "laat de markt werken." Echter, ook hij onderkent dat de individuele auteur niet in staat blijkt een vuist te maken.^{xviii} De conclusie is dat de leden van de wetenschappelijke gemeenschap niet handelen op basis van de wens te exploiteren maar op zoek zijn naar een morele beloning.^{xix} Gezien hun belangen rechtvaardigt dat de uitzondering, zo menen zij. Echter los van het feit dat de individuele auteurs geen tegenspel kunnen bieden en de markt niet goed werkt, leidt de uitzondering op twee manieren tot ongelijkheid.

Allereerst wat betreft het type aanstelling. Immers bij een promovendus is de 'bepaaldheid' van het werk dat hij/zij moet leveren duidelijk. Het soort, de aard, het onderwerp en de norm waaraan het werk moet voldoen is afgebakend. Daarnaast wordt er toezicht gehouden en is er begeleiding vanuit de werkgever. Er is dus geen sprake van vrijheid op deze vlakken. Mits de promovendus een dienstverband heeft valt het daarmee op grond van artikel 7 Aw onder het auteursrecht van de universiteit, zo onderkent ook prof. Quaedvlieg.^{xx} De stelling dat een hoogleraar zo vrij is dat hij/zij geen toezicht zou hebben (en dus wel zelf rechthebbende wordt), creëert dus een onderscheid op senioriteit waarbij alleen het hoogste niveau baat heeft.

Daarnaast is het onderscheid tussen technisch (software) en niet-technisch (publicaties) heden ten dage achterhaald. Binnen de auteurswet is er geen aanknopingspunt om het onderscheid te maken. De grondslag is de creativiteit en de

personen, die de beide werken creëren, zijn vaak dezelfde. In de praktijk lopen de twee in elkaar over. Het gedachte-onderscheid creëert rechtsongelijkheid tussen academici, omdat de resultaten van de één in aanmerking komen voor octrooibeschermt (waarvan niet ter discussie staat dat die rechten bij de werkgever ontstaan) en van de ander auteursrechtelijk beschermd zijn. De eerste heeft geen auteursrechten en de tweede zou vrij zijn te doen en laten wat hij/zij wil? Zeker in het geval van software creëert dit een onterechte ongelijkheid. In geval van samenloop (een technische vinding die gebruik maakt van software) ontstaat daarbij op die manier een bijzonder complexe situatie met diverse rechthebbenden.

6. Auteursrecht

Centraal in de auteurswet staat het begrip "werk". Dit is kort gezegd het tastbare product waarin de creatieve keuzes van de maker zijn neergelegd. De vorm hiervan is onbepaald en kan dus alles omvatten. De creatieve keuzes (ook wel het persoonlijk stempel) zorgen voor het eigen karakter van het werk. Hoe sterker dat eigen karakter, hoe verder het afstaat van al hetgeen reeds bestaand, des te groter de beschermingsomvang. De maker (rechthebbende) kan anderen verbieden het werk te vermenigvuldigen of openbaar te maken. Auteursrechten stellen de rechthebbende in staat om het werk te exploiteren en/of het gebruik te reguleren. In deze context ziet het eerste bij voorbeeld op het publiceren, uitgeven en/of aanbieden (van artikelen/software/ontwerpen) en het tweede op de wijze waarop en door wie dat gebeurt. De keuzes worden gemaakt door de maker. De wet gaat er vanuit dat dit de feitelijk maker is, tenzij er sprake is van een dienstverband, dan kunnen de rechten bij de werkgever ontstaan en is die dus de maker.

Wanneer aan de criteria van artikel 7 Aw is voldaan, ontstaat het auteursrecht op het werk van rechtswege bij de werkgever. Het is eigenaardig dat de discussie over de rechthebbende op academisch werk (steeds opnieuw) gevoerd wordt, omdat de Memorie van Antwoord uit 1912 hoogleraren al expliciet noemt als vallende binnen het bepaalde van artikel 7 (toen artikel 6).^{xxi} Desondanks blijkt het onderwerp, ondanks de beperkte rechtspraak, tot herhaalde polemische discussie in academisch kring te leiden. Een fenomeen dat volgens Prof. Verkade sinds 1950 om de tien jaar de kop opsteekt.^{xxii}

De criteria van artikel 7 Aw zijn de volgende. Er moet sprake zijn van een i) dienstverband, in het kader waarvan ii) bepaalde iii) werken worden gemaakt. De discussie rond het auteursrecht in academische context spitst zich toe op de tweede eis. Aan de eerste en derde eis is in de overgrote meerderheid van de gevallen voldaan. Zo omvat het begrip dienstverband ook ambtenaren.^{xxiii} Ook leidt het geen twijfel dat de scheppende arbeid van de feitelijke maker ten grondslag ligt aan het wetenschappelijke product (werk in de zin van de wet). Het resultaat is bij uitstek op basis van diens creatieve keuzes en draagt diens persoonlijke stempel.^{xxiv}

6.1 Bepaaldheid

Kernvraag is hier daarom wat de werkgever over het werk bepaalt. Op dit punt lopen de meningen uiteen. De wet biedt geen nadere uitleg en benoemt geen uitzonderingen. Artikel 7 Aw is niet bedoeld voor de situatie waarin de feitelijke maker als een 'instrument' optreedt van een ander, dat is geregeld in artikel 6. Artikel 7 Aw gaat uit van de situatie dat de feitelijke maker zijn eigen creatieve arbeid verricht (zij

het in dienstverband). Wat betreft de bepaalbaarheid van academisch werk kunnen er *grosso modo* twee kampen onderscheiden worden.

6.1.1 Enge bepaalbaarheid

Allereerst is een groep juristen van mening dat niet aan het bepaalbaarheidsvereiste is voldaan voor academisch werk. Zelfs wanneer wordt aangenomen dat de onderzoeksrichting is opgedragen dan staat het de schrijver vrij de inhoud van het werk zelf te bepalen. De hoogleraren Spoor, Verkade en Visser stellen daarom dat de rechten op zelfstandig geschreven wetenschappelijk werk bij de feitelijk maker liggen.^{xxv}

De eerste, die deze visie verwoordt heeft, is Hirsch Ballin in 1950, die stelt dat de individuele wetenschappelijke arbeid niet aan een gezagsverhouding is onderworpen, omdat men de vrijheid heeft de vorm en inhoud te bepalen.^{xxvi} Een gedachte die vanaf het begin is bestreden maar wortel schoot, zoals blijkt uit de jurisprudentie. Bijvoorbeeld zoals het Hof 'Den Haag' het in 1984 verwoordde:

"(...)in de praktijk in het kader van hun aanstelling een onderzoeksopdracht gekregen die een algemene strekking heeft. Wat onderzocht wordt en op welke wijze dat gebeurd is in beginsel aan de vrijheid van de betrokkenen overgelaten."^{xxvii}

Deze gedachte vormt de kern van de (zeer) beperkte jurisprudentie op dit vlak.^{xxviii}

De omvang van de uitzondering is beperkt. De uitspraken zien op het zelfstandig geschreven (niet technische) werk. Wat betreft software en onderwijspublicaties, wordt eerder aangenomen dat de rechten daarop bij de universiteit liggen. Zo stelt prof. Quaedvlieg dat het bepaalbaarheidsvereiste voor technische werken van ondergeschikt belang is. Enerzijds gezien het onvoorziene karakter van dit werk en het economisch belang. Anderzijds, omdat er niet of nauwelijks 'persoonlijkheidsbelangen' aan de orde zijn. Hij verwijst daarbij in zijn noot naar het uitgangspunt dat voor academici juist het niet bepaald zijn van het werk dat zij maken, hen tot rechthebbende maakt op het in het kader van de aanstelling gemaakte werk.^{xxix}

Publicaties ten behoeve van onderwijs worden in de literatuur ook buiten de uitzondering gehouden. Bij dergelijke publicaties is artikel 7 Aw dus gewoon van toepassing. Niet enkel de teksten die in presentaties of colleges gebruikt worden. Ook een handboek ten behoeve van het onderwijs, dat een academicus op eigen gelegenheid schrijft, valt hierbinnen.^{xxx}

6.1.2 Brede bepaalbaarheid

De tweede groep stelt dat de bepaalbaarheid betekent, dat iemand is aangesteld om een bepaald soort werken te maken. Werken waarvan de inhoud niet vooraf vaststaat. Hierbij is buiten de academische context te denken aan journalisten, reclamemakers, vormgevers, computerprogrammeurs, advocaten, etc. Zij allen worden geacht op basis van hun deskundigheid zelfstandig creatieve keuzes te maken om de eigen taak uit te voeren, zonder dat de werkgever de inhoud van het werk bepaalt. Begin 2011 overwoog het Hof 'Den Haag' nog in dat kader

"..... de bepaling van toepassing is wanneer de vervaardiging van het werk door de werknemer heeft gestrekt ter vervulling van de dienstbetrekking"^{xxxi}

Hierbij volgt het hof de inmiddels 60 jaar bestaande en vaste jurisprudentie van de Hoge Raad.^{xxxii} Volgens onder andere prof. Schuijt doen academici niet onder voor andere kenniswerkers in dienstverband en is artikel 7 Aw dus onverkort op hen van toepassing.^{xxxiii}

De analyse door dr. Paapst van de jurisprudentie over artikel 7 Aw suggereert een stapsgewijze lijn. Allereerst dient gekeken te worden naar het bepaalbaarheidsvereiste in brede zin, namelijk moeten er volgens de taakomschrijving bepaaldsoortige werken worden gemaakt. Wanneer de taakomschrijving onderzoek en publicaties op een bepaald gebied betreffen, is aan de bepaalbaarheid voldaan. Als de taakomschrijving enkel is 'onderzoek doen en publiceren', dan is daar niet aan voldaan. Wanneer de taakomschrijving geen bepaaldsoortig werk en/of vakgebied noemt, dient gekeken te worden naar het bepaaldheidsvereiste in enge zin. Hierbij is niet de taakomschrijving de toets maar of er door de werkgever voldoende bepaald is, bijvoorbeeld in een ROG of een afdelingsplan. Hierbij gaat het dan om een nadere invulling van de taak en niet zozeer een specifiek werk (in de zin van de wet). Bij ontbreken van bepaalbaarheid in het kader van de eerste en tweede stap is tenslotte de concrete instructie de laatste toets, dit betreft de specifieke opdracht een werk te maken.^{xxxiv}

7. Waarborgen academische vrijheid

Uiteraard dient de wetenschappelijke onafhankelijkheid en vrijheid te publiceren voor academici gewaarborgd te worden. Dit is ook de reden voor de voorstanders om voor de uitzondering te pleiten.^{xxxv} Maar voor het waarborgen van die vrijheid zijn de exploitatierechten geen vereiste. De waarborg hiervan ligt tegenwoordig in de WHW.^{xxxvi} Daarnaast is dit principe verankerd in de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening 2004.^{xxxvii} Kortom, voor de erkenning dan wel het veiligstellen van de wetenschappelijke vrijheid hoeft het werkgeversauteursrecht niet langer meer geofferd te worden.

Daarnaast waarborgen de persoonlijkheidsrechten, als onderdeel van de auteurswet, de integriteit van het werk en het recht op naamsvermelding.^{xxxviii} Recente rechtspraak stelt dat dit persoonlijkheidsrecht bij de feitelijk maker blijft, ongeacht of de exploitatierechten bij de werkgever komen.^{xxxix} Dit is ook de mening van diverse schrijvers, al zijn op dit punt de meningen verdeeld.^{xl} Ook hierin zou een uniforme lijn van alle Nederlandse universiteiten zeer wenselijk zijn.

Het bovenstaande is een onderwerp dat bij uitstek in de CAO kan worden geregeld. De CAO is daarnaast uiteraard geschikt als middel voor andere afspraken tussen werkgever en werknemers, vergelijk hierin journalisten. De rechten op het werk van journalisten in dienstverband komen ook toe aan de werkgever terwijl de noodzakelijke onafhankelijkheid is gewaarborgd door bijvoorbeeld een redactiestatuut.^{xli} Hier kan bij voorbeeld worden opgenomen dat een universiteit zich niet kan beroepen op haar auteursrechten (die zij op grond van artikel 7 Aw heeft), wanneer een dergelijk beroep de 'vrije arbeidskeuze' van de academicus onredelijk beperkt. Iets dat prof. Quaedvlieg heeft gesuggereerd als een waarborg voor academici.^{xlii}

8. Jurisprudentie art 7 Aw in verband met de wetenschappelijke werknemer

Voor de volledigheid van deze notitie zal de jurisprudentie waar hierboven naar is verwezen, voor zover relevant, hierna kort worden beschreven. Uitgangspunt is het arrest van de Hoge Raad van 19 januari 1951 over de vraag welke werken onder het criterium 'bepaalde weken' van artikel 7 Aw vallen^{xliii}. Uit dit arrest volgt dat artikel 7 Aw van toepassing is indien de vervaardiging van het werk door de werknemer strekt ter vervulling van zijn verplichting uit de dienstbetrekking, en een zodanig geval doet zich ook voor wanneer de werkgever incidenteel, buiten de eigenlijke functie van de werknemer om (met tijdelijke en stilzwijgende wijziging van de arbeidsovereenkomst), van de diensten van de werknemer gebruik maakt en deze daarin toestemt.

Interessant in verband met onderwerp van deze notitie is dat in de noot van dr. Veegens wordt opgemerkt dat met de wet in de hand niet ontkend kan worden dat de werken van een hoogleraar aan de Staat toekomen. Zoals hierboven opgemerkt is dit al bij de totstandkoming van de wet vastgesteld en verder niet weersproken. Echter de Staat heeft veertig jaar lang nimmer aanspraak gemaakt op enig auteursrecht van professorale oorsprong, hetgeen een fraai voorbeeld van de afschaffende kracht der gewoonte oplevert, aldus de noot. Deze noot maakt duidelijk dat noch artikel 7 Aw noch het arrest van de Hoge Raad, de bron van de discussie is over de afwijkende positie van academici. Na dit arrest zijn slecht drie uitspraken van lagere rechters over artikel 7 Aw in verband met het werk van universitaire werknemers gepubliceerd.

De eerste in de reeks is van de rechtbank Zutphen in kort geding.^{xliiv} De president oordeelde dat artikel 7 Aw niet van toepassing was op het werk van een wetenschappelijk onderzoeker omdat het enkele feit dat een wetenschappelijk medewerker in dienst was, niet met zich mee bracht dat de door hem in het kader van zijn promotieonderzoek geproduceerde teksten moeten worden aangemerkt als een product van arbeid, verricht in dienst van de universiteit en dat tot stand gekomen is als gevolg van een rechtstreekse opdracht. Terecht wijst Schuijt dat hier een onjuist criterium is aangelegd.^{xliv} Artikel 7 Aw stelt niet de eis dat er een rechtstreekse opdracht moet zijn. De president had volgens Schuijt moeten onderzoeken of de onderzoeker krachtens zijn aanstelling geacht werd wetenschappelijk werk te verrichten. Mogelijk heeft een rol bij de uitkomst gespeeld de omstandigheid dat de wetenschappelijke onderzoeker weliswaar in dienst van de universiteit was, maar was uitgeleend aan een Stichting die verantwoordelijk was voor het uitvoeren van het betreffende onderzoek.

In de zaak Rooijakkers/Rijks Universiteit Leiden overweegt het Hof Den Haag dat het werk van Rooijakkers, die één specifieke onderzoeksopdracht had gekregen, zich kwalificeerde als een werk in de zin van artikel 7 Aw.^{xlvi} In een overweging ten overvloede overweegt het Hof echter dat veelal wordt verdedigd dat bij wetenschappelijke publicaties van de hand van hoogleraren en wetenschappelijke medewerkers het auteursrecht aan de schrijver zelf toekomt. De algemene (en de niet door het Hof onderzochte) omstandigheden die het Hof vervolgens in de overweging ten overvloede noemt zijn thans niet meer actueel. Het Hof gaat daar uit van een volledige vrijheid van academici, een uitgangspunt dat zoals hierboven in paragraaf 5 besproken, niet meer van deze tijd is.

De derde zaak speelt voor de rechtbank Arnhem tussen Rijkslandbouwuniversiteit Wageningen en wetenschappelijk ambtenaar De Kruif, die

aan een onderzoek voor een proefschrift werkte en, voor zover hier van belang, verspreidingskaarten had vervaardigd. Het vonnis van de rechtbank Arnhem vermeldt als feit dat ten behoeve van het onderzoek De Kruif een aantal buitenlandse reizen had ondernomen. Die reizen werden door derden gefinancierd en De Kruif verkreeg daarvoor verlof c.q. buitengewoon verlof.^{xlvii} Omstandigheden die de rechtbank belangrijk genoeg vond om te noemen, overigens zonder ze expliciet als grondslag van haar uitspraak aan te wijzen. De rechtbank Arnhem oordeelde dat de vruchten van zelfstandige wetenschappelijke arbeid niet kunnen worden begrepen onder bepaalde werken zoals in artikel 7 Aw bedoeld is. Zij overwoog verder dat indien de arbeid in dienstbetrekking bestaat in het verrichten van zelfstandig wetenschappelijk onderzoek, niet gezegd kan worden dat deze arbeid bestaat in het vervaardigen als bedoeld in artikel 7 Aw van het resultaat van dit onderzoek. In het genoemd artikel van Schuijt merkt hij op dat de rechtbank ten onrechte een onderscheid tussen het verrichten van wetenschappelijk onderzoek (waarvoor men is aangesteld) en het vervaardigen van resultaten van dat onderzoek die volgens de rechtbank niet zouden behoren tot de verplichtingen uit de arbeidsovereenkomst. Dit onderscheid is nu in ieder geval niet meer actueel. Zowel onderzoek doen als daarover publiceren zijn verplichtingen die uit de aanstelling/arbeidsovereenkomst volgen, zoals hierboven is toegelicht.

Uit het bovenstaande volgt dat de betekenis van de beslissingen in de drie laatst genoemde zaken van geen of gering belang is voor de huidige discussie rond de auteursrechten. Dit op basis van de volgende overwegingen:

1. De bijzondere status van academici is slechts door lagere rechters aangenomen. De Hoge Raad heeft zich hierover niet uitgesproken. Twee zaken speelden zich bovendien in kort geding af, waarbij de kort geding rechter geacht wordt slecht op basis van een voorlopig onderzoek een orde maatregel te geven (Zuthpen en Den Haag). Een onderzoek van de bijzondere status ten principale heeft niet plaatsgevonden.
2. Verder ging de rechter in alle drie de gevallen uit van een beeld van universitaire verhoudingen dat niet strookt met de huidige situatie. De academicus is (in ieder geval heden ten dage) niet volledig vrij in het onderzoeken of in de bepaling of en hoe over de onderzoeksresultaten verslag wordt gedaan. Bovendien was er sprake van bijzondere omstandigheden in de gevallen waarin de universiteit het auteursrecht ontzegd werd; uitlening en (bijzonder) verlof en door derden gefinancierde reizen.
3. Tot slot wordt er in de drie beslissingen onterecht van uitgegaan dat artikel 7 Aw alleen van toepassing is op de wetenschappelijke werknemer als hij/zij een specifiek en geconcretiseerd wetenschappelijk product volgens de aanstelling/dienstverband moet vervaardigen. Dit criterium is te beperkt. Artikel 7 Aw is ook van toepassing zonder zo'n specifieke opdracht. Voor de vraag welke werken onder artikel 7 Aw vallen moet in de eerste plaats onderzocht worden - conform eerder genoemd arrest van de Hoge Raad - of de werkzaamheden en de werken die daaruit ontstaan, strekken ter vervulling van de verplichtingen uit de arbeidsovereenkomst. Als dat het geval is, is sprake van bepaalde werken in de zin van art. 7 Aw. Rechtspraak die onverkort van toepassing is, zoals uit een recent van arrest van het Hof Den Haag blijkt.^{xlviii} Hetzelfde geldt voor het werk van wetenschappelijke werknemers. De wet noch Hoge Raad maakt een onderscheid tussen wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke werknemer.

9. Alternatief Advies minder vergaand en controversieel + gedeeltelijke verduidelijking

In deze paragraaf, ten slotte, wordt een alternatief advies toegelicht. Dit advies is minder vergaand en controversieel als eerder beschreven advies in paragraaf 3. Wanneer gekozen zou worden om dit alternatieve advies te volgen, wordt ten aanzien van de huidige problematiek gedeeltelijk helderheid geschept.

In het licht van hetgeen is beschreven in paragraaf 1 en 2 is het advies duidelijk te maken dat wat betreft de samenwerkende universiteiten de (auteurs)rechten op al het werk van academici bij de universiteit liggen met uitzondering van zelfstandig geschreven wetenschappelijke publicaties. Deze verduidelijking lost een groot deel van de problemen op die op dit moment bestaan. Het maakt duidelijk dat rechten op software als zodanig, onderwijsmiddelen, leerboeken etc. conform de wet bij de werkgever liggen. Het laat de uitzondering een beperkte uitzondering zijn.

Hoewel deze verduidelijking volgens sommige academici wellicht een beperking van verworven rechten is, zal de discussie veel minder controversieel zijn dan wanneer de universiteiten stellen, dat zij onverkort de wet toepassen. Echter, op het vlak van *open access* blijft het probleem bestaan, dat de universiteiten mogelijk te kort schieten in de afspraken met de subsidiegevers. Het is zeer aan te raden dat de universiteiten hierin gezamenlijk optrekken. In het verleden is vaak kritiek geleverd op het onvermogen van universiteiten om tot een effectieve benutting van die rechten te komen. Dit moet daarom gelijktijdig worden geadresseerd.

Wat betreft de bibliotheken kan bijvoorbeeld via UKB effectief worden overlegd op welke manier desondanks kan worden voldaan aan de eisen rond *open access*. De SURF groep kan hierbij voor de bestuurlijke verankering zorgen. Vanuit SURF kan worden aangesloten bij andere landelijke afspraken bijvoorbeeld door met de belangrijkste uitgevers afspraken te maken over het omgaan met rechten. Zowel wat betreft betaling, als wat betreft beschikbaarheid. Tenslotte is het van belang, dat alle universiteiten op deze punten (onderzoeksresultaten en onderwijsmiddelen) de eigen regels verhelderen en die communiceren.

Op het valorisatievlak kan daarbij worden verwezen naar de professionalisering van de Tech Transfer Offices in Nederland. De rol van het Ambtelijk overleg Kennis Valorisatie (AKV) van de VSNU en daarboven die van de Stuurgroep Onderzoek en Valorisatie (SOV) kunnen hierbij voor de inhoudelijke afstemming en de bestuurlijke verankering zorgen.

De CAO kan worden gebruikt om eveneens landelijk afspraken te maken over het (her)gebruik van de werken door de academici. Zeker in samenhang met afspraken met de uitgevers. Dit zorgt ook dat er duidelijkheid wordt gecreëerd voor alle betrokkenen. Dergelijke uniforme afspraken dragen daarnaast bij aan goede horizontale arbeidsmobiliteit voor academici.

ⁱ Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs 1985 (stb.1986, 414), art. 1.6, de letterlijke tekst luidt: *Aan de instellingen wordt de academische vrijheid in acht genomen.*

ⁱⁱ De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening, preambule onder 3:

De code heeft als uitgangspunt de bestuurlijk autonome universiteit die de academische vrijheid van de daarbinnen werkzame wetenschapsbeoefenaren garandeert. De universiteit draagt daarbij de verantwoordelijkheid om die vrijheid te laten passen binnen de kaders van de vastgelegde onderwijs- en onderzoeksprogramma's.

ⁱⁱⁱ CAO Nederlandse Universiteiten, <www.vsnul.nl/cao-universiteiten.html>, artikel 1.20 t/m 1.23 luidt:

Artikel 1.20 Algemeen

1. De werknemer is verplicht zich te houden aan hetgeen door de werkgever, met inachtneming van wettelijke bepalingen, in redelijkheid wordt bepaald ten aanzien van het octrooirecht en het auteursrecht.
2. De werkgever kan nadere regels stellen met betrekking tot het in artikel 1.21 en 1.22 bepaalde.

Artikel 1.21 Meldingsplicht

1. De werknemer die tijdens of anderszins in samenhang met de uitoefening van zijn functie een mogelijk octrooieerbare uitvinding doet dan wel door kweekarbeid een ras wint, waarop mogelijk kwekersrecht kan worden verkregen, is verplicht daarvan schriftelijk mededeling te doen aan de werkgever onder overlegging van zodanige gegevens dat de werkgever zich een oordeel kan vormen over de aard van de uitvinding respectievelijk het ras.
2. De verplichting in lid 1 ontstaat op het moment dat de werknemer redelijkerwijze tot het oordeel heeft kunnen komen, dat er van een zodanige uitvinding of van een zodanig ras sprake kan zijn. De werknemer wordt in ieder geval geacht tot een dergelijk oordeel te kunnen komen op het moment dat de uitvinding is voltooid respectievelijk het ras is gewonnen.
3. Het in dit artikel bepaalde is zoveel mogelijk van overeenkomstige toepassing ingeval de werknemer een auteursrechtelijk beschermd werk vervaardigt, indien en voorzover de werkgever niet anders heeft bepaald.

Artikel 1.22 Overdracht en behoud van rechten

1. Onverminderd het bepaalde in artikel 12 van de Rijsoctrooiwet, Stb. 1995, 51, artikel 31 van de Zaaizaad en Plantgoedwet, Stb. 1966, 455, en artikel 7 van de Auteurswet, Stb. 1912, 308, draagt de werknemer, indien en voorzover hem andere dan persoonlijkheidsrechten toekomen op de uitvinding, het ras of het werk, waarvoor de meldingsplicht in artikel 1.21 bestaat, deze rechten op een daartoe strekkend verzoek geheel of gedeeltelijk over aan de werkgever, teneinde deze in staat te stellen om daarvan binnen een nader te bepalen termijn in het kader van de vervulling van zijn wettelijke taken gebruik te maken.
2. Zodra de in lid 1 bedoelde termijn verstreken is, zonder dat de werkgever daadwerkelijk van de aan hem overgedragen rechten gebruik heeft gemaakt, is de werknemer gerechtigd deze terug te vorderen. Indien de werknemer vervolgens overgaat tot exploitatie is de tweede volzin van lid 3 van overeenkomstige toepassing.
3. Behoudens in gevallen waarin zwaarwegende belangen van de universiteit zich daartegen verzetten, is de werknemer gerechtigd niet aan het verzoek als bedoeld in lid 1 te voldoen. In dat geval kan de werkgever bepalen dat de door hem geïnvesteerde kosten, waaronder mede begrepen loonkosten, kosten van aan de werknemer ter beschikking gestelde faciliteiten, voorzover direct verband houdend met de totstandkoming van de rechten die de werknemer voor zich wenst te behouden, en samengestelde interest, voor rekening van die werknemer komen. Onder zwaarwegende belangen van de universiteit worden mede verstaan belangen die voortvloeien uit overeenkomsten die door of namens de werkgever met derden zijn aangegaan.

14

Artikel 1.23 Vergoedingen

1. Ingeval de werkgever van de aan haar overgedragen rechten gebruik maakt, heeft de werknemer aanspraak op een billijke vergoeding. Artikel 1.4 lid 5 is niet van toepassing.
2. Bij de vaststelling van de vergoeding wordt rekening gehouden met het geldelijke belang van de werkgever bij de overgedragen rechten en de omstandigheden waaronder het resultaat is behaald.
3. Bij overdracht van rechten komt de werknemer in aanmerking voor vergoeding van de door hem persoonlijk gedragen kosten, die aantoonbaar rechtstreeks verbonden zijn aan het doen van de uitvinding, het kweken van het ras of het vervaardigen van het werk.

-
- ^{iv} Zie bijvoorbeeld Swan, A. en Brown, S., *Open Access self-archiving: An author study* (JISC 2005) <http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/Open%20Access%20Self%20Archiving-an%20author%20study.pdf>.
- ^v Zie voor voorbeelden van beleid de website Good practices for university open-access policies http://cyber.law.harvard.edu/hoap/Good_practices_for_university_open-access_policies
- ^{vi} Zie in dit kader bijvoorbeeld: Wetenschapsbudget 2004 TK 2003-2004 29 338, nr. 1.
- ^{vii} Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, augustus 2011, pagina 52-55.
- ^{viii} Met name artikel 31 en 32 van de European Charter for Researchers geeft het kader wat betreft de duidelijkheid over auteursrechten, <ec.europa.eu/euraxess/index.cfm/rights/europeanCharter>.
- ^{ix} Artikel 12 lid 3 Rijsoctrooiwet 1995 dat luidt: *Indien de uitvinding is gedaan door iemand die in dienst van een universiteit, hogeschool of onderzoeksinstelling onderzoek verricht, komt de aanspraak op octrooi toe aan de betrokken universiteit, hogeschool of onderzoeksinstelling*
- ^x Artikel 5 Akkoord bekostiging wetenschappelijk onderzoek 2008 < www.nwo.nl/subscription-documents/nwo/salaristabellen/akkoord-bekostiging-wetenschappelijk-onderzoek-2008>
- ^{xi} Artikel 28 Algemene subsidiebepalingen NWO, Regeling subsidieverlening (vanaf mei 2011), <www.nwo.nl/subscription-documents/nwo/juridisch/regeling-subsidieverlening-nwo> dat luidt: *NWO streeft naar toegankelijkheid van met NWO-subsidie tot stand gekomen publicaties. Publicaties gefinancierd met NWO-middelen, dienen daarom, afgezien van andere publicatiemogelijkheden, via een 'Open Access' regeling zo snel mogelijk toegankelijk te zijn voor het publiek. Auteursrechten mogen slechts overgedragen worden aan derden voor zover daardoor de mogelijkheid om via Open Access te publiceren niet wordt geblokkeerd. Afwijking van deze regel is slechts mogelijk met expliciete instemming vooraf van NWO.*
- ^{xii} Zie in dit kader bijvoorbeeld: <publicaccess.nih.gov/> en <www.wellcome.ac.uk/About-us/Policy/Spotlight-issues/Open-access/index.htm>.
- ^{xiii} Persbericht van 17 juli 2012 < europa.eu/rapid/press-release_IP-12-790_nl.htm>
- ^{xiv} <http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/recommendation-access-and-preservation-scientific-information_en.pdf>.
- ^{xv} Hartlief, T. , Nederlands Juristen Blad 2012/710.
- ^{xvi} Zie bijvoorbeeld artikel 9.19 lid 1 WHW dat luidt: *[...] In het benoemingsbesluit wordt vermeld het wetenschapsgebied waarop de hoogleraar zijn onderwijs- en onderzoektaken uitoefent. De decaan heeft daarnaast de bevoegdheid het onderzoeksprogramma vast te stellen (art 9.15 lid 1 sub c WHW) waaraan de onderzoeker zich dient te houden. Maar ook 9.19 lid 2 WHW dat luidt "De hoogleraren zijn bij uitstek verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het hun toegewezen wetenschapsgebied en voor de inhoud van het te geven onderwijs op dat gebied, onverminderd de bevoegdheid van het bestuur van de opleiding [...]"*.
- ^{xvii} Zie Artikel 9.18 WHW.
- ^{xviii} Verkade D.W.F., 'Academische Vrijheid bedreigd?' in Hugenholtz, P.B., Kabel, J.J.C., & Schuijt, G.A.I. (ed.) *Universiteit en Auteursrecht*, 1998, Amsterdam, 69-74. Het wetsvoorstel Auteurscontractenrecht, dat aanhangig is bij de Tweede Kamer, voorziet in een versterking van de positie van de auteur. De wetswijziging geldt nadrukkelijk niet voor werk, waarbij artikel 7 van toepassing is. In die gevallen wordt aangenomen dat de werkgever voldoende onderhandelingsmacht heeft. Ook daarom is opheldering over het werkgeversauteursrecht op wetenschappelijk werk van belang.
- ^{xix} Dommering, E.J., 'Ter afsluiting: de vrije wetenschap bekneld tussen macht en eigendom' in Hugenholtz, P.B., Kabel, J.J.C., & Schuijt, G.A.I. (ed.) *Universiteit en Auteursrecht*, 1998, Amsterdam, 129.
- ^{xx} Quaadvlieg, A.A., 'Een doelmatige allocatie van de auteursrechten van universitaire auteurs', *Informatierecht/AMI* 2000 nr 6, 107.
- ^{xxi} Memorie van Antwoord Nieuwe regeling van het auteursrecht, Handelingen der Staten-Generaal, Bijlagen 1911-1912, kamerstukken 227, ondernummer 5, 23. *"Het artikel is evenzeer van toepassing ten aanzien van ambtenaren in dienst van Staat, provincie, gemeente en andere publiekrechtelijke lichamen. Hoogleraren van Rijks- en gemeentelijke universiteiten vallen mitsdien evenzeer onder het artikel als hunne collega's aan bijzondere universiteiten."*
- ^{xxii} Verkade D.W.F.' Academische Vrijheid bedreigd?' in Hugenholtz, P.B., Kabel, J.J.C., & Schuijt, G.A.I. (ed.) *Universiteit en Auteursrecht*, 1998, Amsterdam, 67.
- ^{xxiii} Gielen, Ch. (ed), *Kort begrip van het Intellectuele Eigendomsrecht* (10de druk; 2011 Deventer) nr. 520.
- ^{xxiv} Art 1 Aw jo. art 10 Aw.

^{xxv} Spoor, J.H., Verkade, D.W.F., Visser, D.J.G., *Auteursrecht* (3de druk; Deventer 2005), 46.

^{xxvi} Mossink W.A.M., 'Suggesties voor een universitair beleid voor auteursrechten op wetenschappelijke publicaties' in Hugenholtz, P.B., Kabel, J.J.C., & Schuijt, G.A.I. (ed.) *Universiteit en Auteursrecht*, 1998, Amsterdam, 80.

^{xxvii} "(...)in de praktijk in het kader van hun aanstelling een onderzoeksopdracht gekregen die een algemene strekking heeft. De universiteit heeft er belang bij dat zij onderzoek verrichten, dat op enigerlei wijze van de resultaten daarvan iets manifest wordt en dat het onderzoek op een wetenschappelijk verantwoord niveau gebeurt. Mede daardoor wordt haar naam als wetenschapsinstituut gevestigd. Wat onderzocht wordt en op welke wijze dat gebeurt is in beginsel aan de vrijheid van de betrokkenen overgelaten. Persoonlijke interesse en affiniteit, gespecialiseerd zijn in een bepaalde richting binnen een vakgebied en dergelijke factoren oefenen daarbij een essentiële invloed uit. Op welk moment en op welke wijze de onderzoeksresultaten naar buiten worden gebracht, bijv. door voordrachten, door tijdschriftartikelen of door publikatie in boekvorm, staat in het algemeen aan de onderzoekers zelf ter vrije beoordeling. Van de "vervaardiging van een bepaald werk van wetenschap" waarin de in dienst van de universiteit verrichte arbeid "bestaat" in de zin zoals bedoeld in art. 7 Auteurswet, is alsdan geen sprake. Immers de aanstelling als zodanig omvat niet de opdracht tot oplevering van een specifiek bepaald en geconcretiseerd wetenschappelijk produkt.(...)" Hof 's-Gravenhage, 14 oktober 1987 (Rooijackers/RU Leiden), Informatierecht/AMI 1988, 16, r.o. 7.

^{xxviii} Rb Zutphen, 28 april 1981 (Huijgen/Van IJzendoorn c.s.) en Rb. Arnhem, 8 april 1993 (RLU Wageningen/De Kruif).

^{xxix} Rb Den Haag 27 mei 1992, Informatierecht/AMI 1993 p. 94-96.

^{xxx} Mossink W.A.M., 'Suggesties voor een universitair beleid voor auteursrechten op wetenschappelijke publicaties' in Hugenholtz, P.B., Kabel, J.J.C., & Schuijt, G.A.I. (ed.) *Universiteit en Auteursrecht*, 1998, Amsterdam, 83.

^{xxxi} Hof 's-Gravenhage, 22 februari 2011(X/Staat), r.o. 4,

<www.boek9.nl/files/2011/IEPT20110222_Hof_Den_Haag_X_v_Staat.pdf>.

^{xxxii} Hoge Raad, 19 januari 1951, Van der Laan Schoonderbeek, NJ 1952, nr. 37.

^{xxxiii} Schuijt, G.A.I., 'Nogmaals Artikel 7 Auteurswet en de wetenschappelijke werknemers', *Informatierecht/AMI* 1999 nr. 7, 101 en Paapst, M.H., *Werkgever en auteursrecht* Rijksuniversiteit Groningen, <www.IE-forum.nl>, nr. 10927, 60-64 (De volledige tekst is beschikbaar via de repository van de RUG <<http://irs.ub.rug.nl/ppn/329677780>>).

^{xxxiv} Paapst, M.H., *Werkgever en auteursrecht* Rijksuniversiteit Groningen, <www.IE-forum.nl>, nr. 10927, 60-64 (De volledige tekst is beschikbaar via de repository van de RUG <<http://irs.ub.rug.nl/ppn/329677780>>).

^{xxxv} Verkade D.W.F., 'Academische Vrijheid bedreigd?' in Hugenholtz, P.B., Kabel, J.J.C., & Schuijt, G.A.I. (ed.) *Universiteit en Auteursrecht*, 1998, Amsterdam, p. 69.

^{xxxvi} Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs 1985 (stb.1986, 414), art. 1.6, de letterlijke tekst luidt: *Aan de instellingen wordt de academische vrijheid in acht genomen.*

^{xxxvii} De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening, preambule onder 3:

De code heeft als uitgangspunt de bestuurlijk autonome universiteit die de academische vrijheid van de daarbinnen werkzame wetenschapsbeoefenaren garandeert. De universiteit draagt daarbij de verantwoordelijkheid om die vrijheid te laten passen binnen de kaders van de vastgelegde onderwijs- en onderzoeksprogramma's.

^{xxxviii} Artikel 25 Aw luidt:

De maker van een werk heeft, zelfs nadat hij zijn auteursrecht heeft overgedragen, de volgende rechten:

- a. het recht zich te verzetten tegen openbaarmaking van het werk zonder vermelding van zijn naam of andere aanduiding als maker, tenzij het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;*
- b. het recht zich te verzetten tegen de openbaarmaking van het werk onder een andere naam dan de zijne, alsmede tegen het aanbrengen van enige wijziging in de benaming van het werk of in de aanduiding van de maker, voor zover deze op of in het werk voorkomen, dan wel in verband daarmee zijn openbaar gemaakt;*
- c. het recht zich te verzetten tegen elke andere wijziging in het werk, tenzij deze wijziging van zodanige aard is, dat het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;*
- d. het recht zich te verzetten tegen elke misvorming, verminking of andere aantasting van het werk, welke nadeel zou kunnen toebrengen aan de eer of de naam van de maker of aan zijn waarde in deze hoedanigheid.*

2. De in het eerste lid genoemde rechten komen, na het overlijden van de maker tot aan het vervallen van het auteursrecht, toe aan de door de maker bij uiterste wilsbeschikking aangewezenen.

3. Van het recht, in het eerste lid, onder a genoemd kan afstand worden gedaan. Van de rechten onder b en c genoemd kan afstand worden gedaan voor zover het wijzigingen in het werk of in de benaming daarvan betreft.

4. Heeft de maker van het werk het auteursrecht overgedragen dan blijft hij bevoegd in het werk zodanige wijzigingen aan te brengen als hem naar de regels van het maatschappelijk verkeer te goeder trouw vrijstaan. Zolang het auteursrecht voortduurt komt gelijke bevoegdheid toe aan de door de maker bij uiterste wilsbeschikking aangewezenen, als redelijkerwijs aannemelijk is, dat ook de maker die wijzigingen zou hebben goedgekeurd.

^{xxxix} "De wetgever heeft het persoonlijkheidsrecht aan de maker van een werk, dat wil zeggen degene aan wiens creatieve arbeid het werk zijn ontstaan dankt 'de fysieke maker', toegekend vanwege de hoogst persoonlijke betrekking die ontstaat tussen maker en werk doordat de eerste aan het laatste een eigen en persoonlijk karakter schenkt." Hof Amsterdam, 31 juli 2003, IER 2004, 43, r.o. 4,15.

^{xl} Spoor, J.H., Verkade, D.W.F., Visser, D.J.G., *Auteursrecht* (3de druk; Deventer 2005), p. 361.

^{xli} Schuijt, G.A.I., 'Nogmaals Artikel 7 Auteurswet en de wetenschappelijke werknemers', *Informatierecht/AMI* 1999 nr. 7, p. 101.

^{xlii} Quaadvlieg, A.A., 'Een doelmatige allocatie van de auteursrechten van universitaire auteurs', *Informatierecht/AMI* 2000 nr. 6, p. 110.

^{xliii} NJ 1952, 37, m.nt. D.J. Veegens.

^{xliv} Pres. Rb. Zutphen 28 april 1981, KUN e.a./ Kluwer e.a., BIE 16 augustus 1982 - 8, p. 182.

^{xlv} *Informatierecht/AMI* 1999/7, p. 101.

^{xlvi} Hof Den Haag, 14 oktober 1987, Rooijkackers/RUL, NJ 1989, nr 220.

^{xlvii} Rb Arnhem 8 april 1993, RLU/De Kruif, BIE 1994 8, nr 74, m. nt Ste.

^{xlviii} Hof Den Haag 22 februari 2011, X/Staat, zaaknummer 200.006.902/01, IEF – 9432.

Bijlage 2:

Academische vrijheid

Basisargumentaties

Academische vrijheid is cruciaal voor hoogwaardige wetenschapsbeoefening in een open samenleving. Deze is gerelateerd aan twee vrijheidsbegrippen: 1) waardevrij en neutraal aan de ene kant, niet gebonden of belemmerd of extern bepaald en 2) waardevol en betrokken aan de andere kant, gericht op een maatschappelijk doel en gebaseerd op engagement (zie [Akademie lezing KNAW, 2023](#)). De vrijheid om vanuit de wetenschap bij te dragen aan een maatschappelijk doel versus de vrijheid om onderzoek te kunnen doen, ideeën te volgen en uit te wisselen en resultaten daarover te publiceren en mee te nemen in onderwijs. [Groen \(2017\)](#) stelt dat juridische basis van academische vrijheid wordt gevormd door een aantal subjectieve rechten als

- De vrijheid van meningsuiting;
- Academische vrijheid in het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie;
- Auteursrechtelijke bescherming van wetenschappelijk werk.

Individuele academici kunnen hieraan aanspraken ontlenen doordat deze inroepbaar zijn bij de rechter.

Tegenstanders van het uniform beleggen van auteursrecht bij de werkgever stellen dat daardoor de instrumenten ter bescherming van de academische vrijheid ingeperkt worden en als gevolg daarvan de keuzes rond academische vrijheid voor een groter deel bij de overheid, subsidiegevers en werkgever komt te liggen. Deze zouden dan immers kunnen bepalen wat en waar er uiteindelijk gepubliceerd wordt.

Voorstanders van werkgeversauteursrecht stellen dat het waarborgen van academische vrijheid niet gerelateerd zou moeten zijn de werking van het auteursrecht. Andere acties zijn (inter)nationaal nodig om academische vrijheid te beschermen.

Juridische context academische vrijheid

Academische vrijheid is in Nederland een historisch gegroeid beginsel, dat (deels) tot uiting komt in nationale wetgeving en internationale verdragen. De juridische basis voor academische vrijheid is deels impliciet (vanuit vrijheid van denken, vrijheid van meningsuiting) en deels een expliciet genoemd recht afhankelijk van land (soms in grondwetten zoals in Duitsland, Art. 5(3) Grundgesetz). Het is op zich discutabel of academische vrijheid een fundamenteel recht⁶ is zoals bijvoorbeeld recht op onderwijs⁷. In Nederland wordt academische vrijheid niet genoemd in de Grondwet maar wordt wel genoemd in de Wet op het Hoger Onderwijs en Onderzoek en in internationale verdragen waaraan Nederland gebonden is⁸. Artikel 13 van het Europese Handvest voor de Grondrechten luidt: *“De kunsten en het wetenschappelijk onderzoek zijn vrij. De academische vrijheid wordt geëerbiedigd”*. Daarin wordt niet omschreven wat academische vrijheid precies is. Daardoor verschillen de opvattingen over academische vrijheid tussen landen en soms ook tussen universiteiten.

Individuele academische vrijheid wordt breed geïnterpreteerd als omvattende a) de vrijheid van academici op het gebied van wetenschappelijk

6 In constitutional democracies, a right that deserves constitutional protection: most importantly, it ‘curbs’ the decision-making power of the public authorities: it may only be restricted by law and to the extent that it is necessary to pursue a public interest, and its ‘essence’ may not be negated

7 Zie bijvoorbeeld: <https://www.uu.nl/staff/MCvanderWende/Research> en deze [presentatie](#).

8 Europees Hof voor de rechten van de Mens van 8 december 2020, *AsDac/Moldavië*, in Nederland verschenen (maar wel in het Frans) in AMI 2021p. 161-168 met noot P. Teunissen. Let vooral op overwegingen 45-53

onderzoek⁹, b) de vrijheid van onderwijs¹⁰, evenals c) hun vrijheid om vrijelijk hun standpunten en meningen te uiten op het gebied van hun onderzoek, professionele expertise en competentie, zowel binnen als buiten hun vakgebied en buiten de universitaire sector. De vrijheid van wetenschap is enerzijds verankerd in het internationale en Europese recht. De vrijheid van lesgeven daarentegen is minder verwoord in juridische en declaratoire documenten

Wie bewaken de academische vrijheden?

Academische vrijheid is essentieel voor goede, innovatieve en kritische wetenschapsbeoefening in een open kennissamenleving. Academische vrijheid is het beginsel dat medewerkers aan wetenschappelijke instellingen in vrijheid hun wetenschappelijk onderzoek kunnen doen, hun bevindingen naar buiten kunnen brengen en onderwijs kunnen geven (KNAW, 2021). Er dient onderscheid gemaakt te worden tussen ‘individuele academische vrijheid’, verwijzend naar de persoonlijke vrijheid van academici om activiteiten te verrichten die verband houden met onderzoek en onderwijs; en ‘institutionele autonomie’, verwijzend naar de vrijheid van academische instellingen om hun organisaties onafhankelijk te besturen ter ondersteuning van onderzoek en onderwijs (IVIR, 2023).

⁹ Onderzoekers zouden daarmee beschermd moeten worden tegen ongepaste beïnvloeding van hun onafhankelijke oordeel en ze in staat worden gesteld onder meer autonome onderzoeksinstellingen op te zetten; de doelstellingen van het onderzoek en de te volgen methoden definiëren; theorieën kiezen en ontwikkelen; empirisch materiaal verzamelen; vrij en openlijk de ethische waarde van bepaalde projecten in twijfel trekken; zich terugtrekken uit deze projecten als hun geweten dat dicteert; samenwerken met andere onderzoekers zowel nationaal als internationaal; wetenschappelijke gegevens en analyses delen met beleidsmakers en het publiek; vraag geaccepteerde wijsheid; en nieuwe ideeën ontwikkelen.

¹⁰ Dit wordt over het algemeen opgevat als de vrijheid van docenten om de inhoud en methoden van hun onderwijs te bepalen en om wetenschappelijke standpunten tot uitdrukking te brengen die zij juist achten.

Academische vrijheid is even krachtig als kwetsbaar. De zorgplicht voor academische vrijheid kent drie dimensies:

1. de individuele academische vrijheid van docenten en onderzoekers en hun verantwoordelijkheid daarmee zorgvuldig om te gaan,
2. de institutionele vrijheid (autonomie) van de universiteit zelf en (ook hier) de verantwoordelijkheid om daarmee zorgvuldig om te gaan, en
3. de zorgplicht van overheden en bestuurders om de academische vrijheid van onderzoekers, docenten en studenten en de institutionele autonomie van de universiteit te bewaken en actief te bevorderen

Als het om academische vrijheid gaat, ligt er niet alleen een opdracht voor bestuurders en overheid maar voor eenieder binnen de universitaire gemeenschap (Krachtig en kwetsbaar, 2023). Dit vereist een zorgvuldige terughoudendheid van de overheid, waarbij werkgevers de vrijheden van hun medewerkers dienen te beschermen en hen daarbij de ruimte te geven. Academische vrijheid is niet alleen een recht dat beschermd moet worden maar juist een opgave die academici samen moeten verwerken.

Academische vrijheid en wetenschapsintegriteit

De grenzen van academische vrijheid worden in belangrijke mate bepaald door professionele normen van wetenschapsbeoefening. Deze zijn voor het wetenschappelijk onderzoek vastgelegd in de Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit 2018 (NGWI). De NGWI bevat circa 61 normen die de principes onderbouwen waaraan de wetenschapper én de universiteiten zich moeten houden. De normen worden bepaald door vijf principes: eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid. Wetenschappers dienen steeds een goed evenwicht te zoeken tussen academische vrijheid en onafhankelijkheid enerzijds en (maatschappelijke)

verantwoordelijkheid anderzijds. NGWI veronderstelt ook zorgplicht van de werkgever om de onafhankelijkheid en vrijheid geheel te waarborgen.

Academische vrijheid als middel

De LERU paper (*Academic Freedom as a Fundamental Right, 2010*) stelt dat academische vrijheid niet een doel op zich is maar juist een middel is om de samenleving te dienen. Bijvoorbeeld om de informatiebasis en een reeks argumenten te bieden voor democratisch debat en besluitvorming. Maar haar democratische rol is niet en mag niet zijn om democratisch debat af te sluiten voor besluitvorming, maar om het te informeren. De rol van de academische wereld gaat, vanuit het perspectief van de grondrechten, niet over oplossen van maatschappelijke problemen door wetenschappelijke ontdekking en innovatie, maar over hoe democratische besluitvorming te vergemakkelijken door een rijker en dieper palet van keuzes te bieden. In de LERU paper wordt gesteld dat academische vrijheid drie aspecten omvat:

1. het bereiken van individuele rechten op expressieve vrijheden;
2. collectieve of institutionele autonomie voor de academie en
3. de verplichting voor de overheid om de academische vrijheid te respecteren en te beschermen.

LERU heeft in april 2023 een update uitgebracht aangezien de bescherming van de academische vrijheid nog steeds geen vanzelfsprekendheid is. Er worden wereldwijd reële bedreigingen voor de academische vrijheid geconstateerd. In dat rapport wordt o.a. aanbevolen dat er op Europees niveau wordt gekeken naar de mogelijkheid om academische vrijheid te verankeren in Europese wet- en regelgeving. De voor- en nadelen hiervan moeten nog in kaart worden gebracht.

Samenvattend

De grenzen van academische vrijheid worden in belangrijke mate bepaald door professionele normen van wetenschapsbeoefening en dus door de beroepsgroep zelf. In Nederland wordt academische vrijheid gewaarborgd via de NGWI en in de WHW (Art. 1.6 Wet op het hoger Onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek). Daarnaast is Nederland verbonden aan Europese wet- en regelgeving waar positie van academische vrijheid nog verder versterkt kan worden bovenop Artikel 13 van het Europees Handvest voor de Grondrechten. In Nederland dragen naast de universiteiten ook de overheid, subsidiegevers en opdrachtgevers een verantwoordelijkheid om de onafhankelijkheid van de wetenschap en de academische vrijheid te waarborgen. De universiteit heeft een niet te miskennen rol in de bescherming van de wetenschappelijk medewerker en zijn wetenschappelijke autonomie. Het borgen van academische vrijheid is essentieel zowel in onderzoek als onderwijs als publieke debat.

Het neerleggen van het auteursrecht op het academisch werk bij de werknemer is voor sommige een essentieel instrument ter waarborging van academische vrijheid. Anderen stellen dat auteursrecht geen geëigende instrument daarvoor is en hierbij geen doorslaggevende rol mag spelen bij wie het auteursrecht ligt.

Bijlage 3:

Kennisveiligheid, academische waarden en waarborgen digitale soevereiniteit

Over academische waarden en soevereiniteit

Academische soevereiniteit is het vermogen om autonoom beslissingen te nemen over het beleid, de inhoud en de organisatie van onderzoek en onderwijs, en om de functie van de academische wereld in de samenleving te bepalen. Digitale soevereiniteit verwijst naar autonomie met betrekking tot duurzame digitale informatiediensten en infrastructuur. Zowel academische instellingen als academici (individueel of collectief) kunnen claims maken in het belang van hun digitale soevereiniteit.

Digitale soevereiniteit is ook niet per se een kwestie die uniek is voor de universitaire sector; het is door tal van andere maatschappelijke actoren gebruikt om de zorgen over digitale autonomie te beschrijven. Fundamentele academische waarden zijn daarentegen uniek en vereisen dat universiteiten een zorgvuldige koers varen in de digitale transformatie (IvIR, 2023). Digitale soevereiniteit moet daarom niet worden gezien als een doel op zichzelf, maar eerder als een middel om hogere normatieve waarden in de voortgaande digitale transformatie te herstellen, beschermen en bevorderen.

In de universitaire context vereisen vooral drie waarden een dergelijke bescherming: (1) wetenschappelijke vooruitgang, (2) individuele academische vrijheid en (3) institutionele autonomie. Digitale soevereiniteit is een mechanisme en een noodzakelijke voorwaarde om academische waarden in het digitale tijdperk veilig te stellen. Om wetenschappelijke kennis als een collectief goed te waarborgen, is het van belang na te denken over academische waarden als open, gelijkwaardig en onafhankelijk (inclusief institutionele en morele autonomie). Deels staan deze waarden ook ten dienste van de samenleving: uiteindelijk heeft de wetenschap ook de verantwoordelijkheid om met onderzoek de uitdagingen in de wereld aan te gaan – en dat in internationaal verband.

Waarborgen digitale soevereiniteit

Aandachtspunt daarbij is de digitale soevereiniteit i.r.t. het gebruik maken van diensten van multinationals en big tech rond onderwijssystemen en wetenschappelijke infrastructuur. Het risico om in alle stadia van wetenschappelijk onderzoek steeds afhankelijker te worden van commerciële of buitenlandse aanbieders en hun gebruiksvoorwaarden, vraagt om open alternatieven voor digitale diensten en regulering (zonder winst oogmerk). Academische waarden dienen daarbij gewaarborgd te worden inclusief (het behoud van) auteursrechten en open licentiëring van wetenschappelijke werken. Daartoe worden publieke waarden en academische soevereiniteit vertaald naar principes, normenkaders en standaarden en worden deze gebruikt bij aanschaf van commerciële systemen én diensten. Daarnaast wordt ingezet op de mogelijkheden om e.e.a. te verankeren in wet- en regelgeving ter bescherming van publieke waarden en ter versterking van de positie van universiteiten. Dit heeft geleid tot een prioritaire actie binnen de European Research Area (ERA) voor de identificatie van belemmeringen en uitdagingen en mogelijke maatregelen om dit aan te pakken (ERA 02 *Propose an EU copyright and data legislative and regulatory framework fit for research*). Bijvoorbeeld via een Digital University Act of speciale EU-act voor wetenschap en hoger onderwijs.

Waarborgen onafhankelijkheid en financiering onderzoek

Academische soevereiniteit is niet alleen relevant bij keuzes in te gebruiken private tools en infrastructuur (die bijvoorbeeld afhankelijk zijn van cloudservices uit VS) maar ook bij beslissingen als wie het onderzoek meefinanciert en mogelijke belangenverstremming bij nevenwerkzaamheden. Hierbij moet ook gekeken worden naar de rol van publieke partijen bij het financieren van onderzoek. Staatssteun aspecten zijn nauw verbonden met rechten die op resultaten van onderzoeken rusten. Het risico op overtreding van de staatssteunregels is beter beheersbaar als de IE-rechten

op onderzoeksresultaten niet door individuele onderzoekers kunnen worden overgedragen.

Belang van open samenwerking

Daarnaast zijn er diverse afwegingen over met wie samengewerkt kan worden en met wie wetenschappelijke kennis gedeeld kan en mag worden. De standaard bij wetenschappelijk onderzoek en hoger onderwijs is dat deze open is. Hoger onderwijs en wetenschap van wereldklasse kunnen niet zonder internationale samenwerking en wetenschappelijk talent van over de hele wereld. Uitgangspunt is steeds: 'open waar mogelijk, beschermen waar nodig'. Toch zijn er redenen om daarvan af te wijken bijvoorbeeld in verband met privacy, ethische vraagstukken of heimelijke beïnvloeding.

Kennisveiligheid

Bij kennisveiligheid¹¹ gaat het allereerst om ongewenste overdracht van sensitieve kennis en technologie, ook in kader van heimelijke beïnvloeding van onderwijs en onderzoek door statelijke actoren. Deze inmenging brengt de academische vrijheid en de sociale veiligheid in gevaar. Overdracht is ongewenst als deze de nationale veiligheid aantast. Tot slot gaat het om ethische kwesties die kunnen spelen in de samenwerking met landen die de grondrechten niet respecteren. In 'Wet screening kennisveiligheid' wordt een 'lijst sensitieve technologieën' opgesteld. De universiteiten hebben (wettelijke) verantwoordelijkheden en belangen op het gebied van kennisveiligheid. Door beleid op het gebied van kennisveiligheid vast te stellen en te implementeren bewaakt de universiteit ongewenste kennisoverdracht en beschermt daarmee ook zichzelf en haar werknemers tegen ongewenste beïnvloeding van onderzoek, het overschrijden van ethische grenzen en het voorkomen van ongewenst gebruik van kennis en technologie.

Naleving wet- en regelgeving en export controle

Export controle ziet toe op de plicht voor het aanvragen en verkrijgen van vergunning voor de overdracht van bepaalde kennis en technologie aan bepaalde landen, entiteiten en/of personen. Deze export controle speelt o.a. bij technologie voor tweërlei gebruik en het behartigen van de publieke belangen bij het behoud van specialisti-

sche kennis (bv. quantum computing). De eerste wettelijke aansprakelijkheid bij overtredingen van deze wet- en regelgeving ligt bij de universiteit als entiteit en als werkgever. De universiteit heeft de verantwoordelijkheid overtredingen te voorkomen en daarmee zichzelf en haar werknemers te beschermen. Een impactanalyse van de wet Veiligheid Investerings Fusies en Overnames (VIFO) in deze context zal daartoe nodig zijn. Het naleven van de export controle regelgeving kan op verschillende wijzen gewaarborgd worden. Als het auteursrecht bij de medewerker/onderzoeker ligt, dan moet naleving worden afgedwongen door de universiteit hetgeen niet een makkelijke situatie lijkt, mede gezien de zeer complexe wetgeving en de zeer vergaande sancties in geval van overtreding).

Het algemeen beleggen van auteursrecht bij werkgever is niet per se de oplossing ook omdat die export control regels een beperkte impact hebben, vooral bij 4TUs en zelfs dan maar bij bepaalde onderzoeksgebieden. Een oplossingsrichting kan ook een interne toets (analoog aan ethische toetsing zoals die voor KTOs verkend wordt n.a.v. SSPG 30 juni 2023) voor men overgaat tot publicatie en het delen van andere onderzoeksresultaten. In de context van de AVG is dat al gebruikelijk voor publicatie van datasets in gedragswetenschappelijk onderzoek; dit kan breder uitgewerkt worden naar een raamwerk waarin meerdere aspecten meegenomen worden.

Rol auteurswet bij waarborgen waarden en naleving regelgeving

Bovenstaande illustreert dat er steeds in context moet worden beoordeeld welke data, software, andere output en diensten wanneer open met de samenleving gedeeld kunnen worden (default situatie), hoe onafhankelijkheid, autonomie en vrijheid van wetenschappers beschermd moet worden i.r.t. subsidiegevers, invloed landen en bedrijven en afhankelijkheid van diensten van big tech. De infrastructuur voor onderzoeks(meta)data en onderzoeksbeoordeling moeten ten dienste staan van de gemeenschap en worden ontworpen, gebruikt en onderhouden volgens de waarden van de wetenschap en samenleving (publieke waarden). Dit vraagt om heroverweging van relaties met en afhankelijkheid van commerciële partijen i.r.t. academische waarden. Het harmoniseren van werkgeversauteursrecht is hierin secundair, het herontwerpen van auteursrecht in het algemeen is echter wel van belang en wordt Europees opgepakt (ERA02, zie ook bijlage 5).

¹¹ <https://www.loketkennisveiligheid.nl/binaries/loketkennisveiligheid/documenten/rapporten/2022/01/14/nationale-leidraad-kennisveiligheid/Nationale-leidraad-kennisveiligheid.pdf>

Bijlage 4:

Toelichting op de wettelijke voorwaarden van het werkgeversauteursrecht

1. Dienstverband

Vereist is een privaatrechtelijk of publiekrechtelijk dienstverband tussen werknemer en werkgever. Alles dat niet als dienstverband in de zin van artikel 7:610 BW gekwalificeerd kan worden, valt buiten de reikwijdte van artikel 7 Auteurswet (Aw). Bij universiteiten zijn dat dikwijls uitwisselingen onder gastvrijheidsovereenkomsten of buiten-promovendi waar specifieke afspraken mee worden gemaakt. In de praktijk leidt dit vereiste niet tot discussie, omdat het makkelijk verifieerbaar is of iemand een dienstverband heeft of niet.

2. Arbeid, bestaande in het vervaardigen van werken

Het maken van de werken moet behoren tot de taak van de werknemer. In de praktijk komt dit erop neer dat alle werken die buiten de taakomschrijving van de werknemer zijn vervaardigd, buiten het bereik van dit artikel vallen. Voor de universitaire praktijk valt te denken aan situaties waarbij een universitair onderzoeker een aanstelling krijgt voor het verrichten van onderzoek over een bepaald onderwerp. Alle werken die uit deze taakomschrijving voortvloeien, zouden binnen het bereik van art. 7 Aw vallen. Hoewel voorstelbaar is dat niet in alle gevallen sprake is van werken die binnen de taakomschrijving van academici vallen (bijvoorbeeld vanwege een te ruime of juist te enge taakomschrijving), staat deze voorwaarde bij de toepassing van art. 7 Aw nauwelijks ter discussie.

Ad. 3. Bepaalde werken

De discussie over de toepassing van art. 7 Aw op wetenschappelijke werken wordt met name gevoerd over het vereiste van 'bepaalde werken'. Uit deze voorwaarde volgt dat voor de toepassing van art. 7 Aw de werkzaamheden niet alleen tot de taak van de werknemer behoren, maar dat de arbeidsverhouding ook van dien aard is dat de werkgever zeggenschap heeft over de vorm waarin het concrete werk tot stand komt.¹² De vraag is dan hoever die zeggenschap moet reiken: volstaat zeggenschap op hoofdlijnen (zoals invloed op de onderzoeksvraag, de kaders en de tools waarbinnen het onderzoek plaatsvindt) of moet de werkgever zich veel meer kunnen inmenen op de inhoud en uiteindelijk de vorm waarin het werk tot uiting komt? In tegenstelling tot het memo uit 2013, is ons inziens de kernvraag dan ook niet wat de werkgever over het werk bepaalt maar in hoeverre de werkgever daadwerkelijk zeggenschap kan uitoefenen over de vorm waarin het werk tot uiting komt. Zoals hierboven aangegeven, kan de mate van zeggenschappen verschillen per type werk (lees: output) en de context (lees: onder subsidie dan wel samenwerkingsverbanden) waarbinnen deze wordt vervaardigd.

Deze vraag kan niet voor alle type wetenschappelijke werken sluitend beantwoord worden en uiteindelijk zal de wetgever of de Hoge Raad moeten uitmaken of wetenschappelijke werken binnen de werkingssfeer van artikel 7 Aw vallen. Wel kan geput worden uit de argumenten die in de praktijk en de literatuur worden aangedragen om wetenschappelijke werken wel of niet onder de werkingssfeer van art. 7 Aw te plaatsen.

¹² Geerst, Visser, T&C 6e druk, commentaar bij art. 7 Aw.

Zo zijn er twee fronten te onderscheiden, waarbij het eerste front van mening is dat in geval van academisch werk niet aan het bepaalbaarheidsvereiste kan worden voldaan vanwege de vrijheid die academici (moeten) hebben bij de uitvoering van hun werk. Het tweede front is van mening dat ook academici aangesteld zijn om een bepaald soort werk uit te voeren waarbij, binnen de aard en context van deze aanstelling en op basis van hun deskundigheid, zelfstandig creatieve keuzes worden gemaakt. Daarbij wordt een vergelijking gemaakt met advocaten of journalisten, bij wie vrijheid en autonomie ook in grote mate ten grondslag ligt aan de uitoefening van het beroep.

Jurisprudentie

Sinds het memo van 2013 (bijlage 1) zijn er geen uitspraken gedaan die relevant kunnen zijn voor de interpretatie van artikel 7 Aw. Voor oudere rechtspraak wordt, voor zover relevant, verwezen naar voornoemd memo van 2013 (bijlage 1). Wel wordt opgemerkt dat aangehaalde rechtspraak in het memo van 2013 veelal lagere rechtspraak betreft.

In tegenstelling tot het memo uit 2013, is ons inziens de kernvraag dan ook niet wat de werkgever over het werk bepaalt maar in hoeverre de werkgever daadwerkelijk zeggenschap kan uitoefenen over de vorm waarin het werk tot uiting komt.

Tabel A: Aanverwante IE-rechten

IE-recht	Wettelijk kader arbeidsrelatie	Houder	Voorwaarden	Regeling universiteiten	Billijke vergoeding	Samenloop	Opmerkingen
Auteursrecht	Art. 7 Aw <i>Niet-dwingend recht</i>	Werkgever	1) Dienstverband 2) Arbeid, bestaande in het vervaardigen van werken 3) Bepaalde werken	Nee	Ja, art. 25c Aw	Modellenrecht, Octrooirecht, Databankrecht, Topografieright,	Heeft meeste samenloop met andere IE-rechten.
Octrooirecht	Art. 12 lid 3 ROW <i>Niet-dwingend recht</i>	Werkgever	1) Dienstverband	Ja	Ja, art. a2 lid 6 ROW <i>Dwingend recht</i>	Auteursrecht	Geen aanvullende vereisten zoals in het werkgeversauteursrecht. Tevens enige wet die expliciet voorziet in een regeling voor academische output.
Databankrecht	-	Producent	-	Nee	-	Auteursrecht	Bescherming ziet op investering en het dragen van risico – leent zich niet voor aanspraak werknemer.
Modellenrecht	Art. 3.8 lid 1 BVIE <i>Niet-dwingend recht</i>	Werkgever	1) Dienstverband 2) Verband tussen ontwerp – taak binnen dienstverband	Nee		Auteursrecht	Met name sprake van samenloop bij productvormgeving.
Topografie-recht	Art. 3 TW ¹³ <i>Niet-dwingend recht</i>	Werkgever	1) Dienstverband 2) Arbeid, bestaande in het tot stand brengen van topografieën	Nee	-	Auteursrecht, octrooirecht, modellenrecht	Voor uitleg dient aansluiting gezocht te worden bij het Auteurswet.
Kwekersrecht	Art. 51 ZPW ¹⁴ <i>Niet-dwingend recht</i>	Werkgever	1) Dienstverband 2) Arbeid, bestaande uit kweekarbeid	Nee	Ja, art. 52 lid 2 ZPW <i>Dwingend recht</i>	Octrooirecht	-

13 Topografiewet

14 Zaaizaad- en Plantgoedwet 2005.

Tabel B: Soorten output en intellectueel eigendom

Output	Context	Doel	IE-recht	Alerts	Tools voor beleid
Wetenschappelijke publicaties <ul style="list-style-type: none"> • Artikelen in vaktijdschriften • Boeken (-hoofdstukken) • Dissertaties • Conference proceedings • Onderzoeksrapporten 	Zelfstandig wetenschappelijke arbeid	Publiceren (met name gedreven vanuit persoonlijke carriere-doelen)	Auteursrecht	<ul style="list-style-type: none"> • Taverne regeling art. 25fa Aw van toepassing op kort wetenschappelijk werken; heeft de universiteit dit geïmplementeerd? • Is sprake van co-auteurschap? • Wat is de rol van de uitgevers? • Zijn er kennisveiligheidsissues (o.a. exportvergunningen)? 	<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre wil de universiteit bemoeienis over de publicaties in geval van inbreuk? • Wenst universiteit partij te zijn bij uitgeverscontracten? • Wil universiteit exploitatierechten of juist niet? • Hoe kan de universiteit de machtspositie van uitgeverijen beperken/in balans brengen ten opzichte van de belangen van wetenschappers om te publiceren? <ul style="list-style-type: none"> - Persoonlijkheidsrechten; de fysieke maker of werkgever maker? <p>Aanbevelingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Indien sprake van publiceren van resultaten voortvloeiend uit een specifieke onderzoeksopdracht van de universiteit met 3-en: Art. 7 Aw van toepassing verklaren is aanbevolen. • Indien sprake is van zuiver zelfstandig wetenschappelijke arbeid zonder opdracht: aanbevolen om art. 7 Aw niet van toepassing te verklaren. Advies om in dat geval heldere verantwoordelijkheids-verdeling te maken: tot hoever reikt de verantwoordelijkheid (o.a. handhaving bij inbreuk) van de instelling voor die werken en hoever reikt de zorgplicht van de werkgever voor de werknemer?
	Samenwerking universiteit met 3-en als gevolg van een specifieke opdracht	<ul style="list-style-type: none"> • Publiceren (deel persoonlijke carriere-doelen wetenschapper, deels publicatie-doelen Universiteit) • Open Access beleid • Open Science • FAIR data commitments 			
Studiemateriaal <ul style="list-style-type: none"> • (tekst)boeken • Artikelen/publicaties • Syllabi, readers etc. • Tentamens • Presentaties (colleges, practicum etc.) • Monografieën • Opname colleges • MOOC's 	In de meeste gevallen als onderdeel van taakvervulling als docent en derhalve binnen het beleid van de universiteit en de aanstelling als docent.	<ul style="list-style-type: none"> • Kwaliteit in het onderwijs • Open education • Open access • Readerregeling 	Auteursrecht	<ul style="list-style-type: none"> • Indien lesmateriaal (ook) geschikt is voor extern gebruik, is zowel handhaving als exploitatie (door wie: auteur of de universiteit) van belang. • Indien lesmateriaal uitsluitend voor eigen gebruik is, is handhaving en exploitatie door de universiteit zelf van essentieel belang. • Ongeoorloofd gebruik van lesmateriaal (denk aan tentamenvragen) moeten worden tegengegaan om kwaliteit onderwijs te kunnen waarborgen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hebben docenten en studenten voldoende awareness over auteursrechten op lesmateriaal en bij wie deze liggen? • Hoe wil de universiteit de kwaliteit van lesmateriaal waarborgen? • Hoe wil de universiteit genereren van nieuw onderwijsmateriaal bevorderen? <p>Aanbeveling: Art. 7 Aw van toepassing verklaren, ook met het oog op handhaving en bevordering kwaliteit van onderwijs een voornaamste taak is van de universiteiten.</p>

Output	Context	Doel	IE-recht	Alerts	Tools voor beleid
Software <ul style="list-style-type: none"> • Computermodellen • Algoritmes • Softwarecodes • Beschrijvingen • Data en software verpakt 	<p>Zelfstandig wetenschappelijke arbeid</p> <hr/> <p>Samenwerking universiteit met 3-en als gevolg van een specifieke opdracht</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek • Bevorderen stand van de techniek 	Auteursrecht en/of octrooirecht	<ul style="list-style-type: none"> • Van belang of de software <i>proprietary</i> software dan wel open source software betreft. • In geval van <i>proprietary</i>: van belang om vast te stellen of dit een voortvloeisel is van zelfstandig wetenschappelijke arbeid dan wel een specifieke opdracht aan de universiteit. • In geval van Open Source software: heeft universiteit belang bij eigendom van het auteursrecht? • In hoeverre is de software octrooirechtelijk te beschermen? • Is er binnen de universiteit een software policy beschikbaar? 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe wenst de Universiteit om te gaan met bescherming van software? • Hoe wenst de universiteit ontwikkeling van software te stimuleren? <p>Aanbevelingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • art. 7 Aw van toepassing verklaren wanneer software uitvloeisel is van een specifieke opdracht aan de universiteit in een samenwerking met derden. Intern beleid maken hoe om te gaan met <i>proprietary</i> vs. Open source software. • Indien de ontwikkelde software uitvloeisel is van zuiver zelfstandig wetenschappelijk arbeid beleid maken waarbinnen de kaders duidelijk zijn.
AI gegenereerde output <ul style="list-style-type: none"> • Afbeeldingen (images) en video's • Studiemateriaal • Onderzoeksrapporten (of delen daarvan) 	Verwachting is dat dit veelal binnen een onderzoeks-samenwerking met 3-en vanuit de universiteit zal plaatsvinden.	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek • Bevorderen stand van de techniek 	Auteursrecht	<ul style="list-style-type: none"> • Rust er überhaupt auteursrecht op de output? • Welke input is gebruikt en wordt daarmee mogelijk inbreuk gemaakt op rechten van derden. • Maakt de output mogelijk inbreuk op rechten van derden? 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe wenst de universiteit controle uit te voeren op AI gegenereerde output? • In verband met onduidelijkheid over de IE rechtelijke beschermingsstatus van AI gegenereerde output; wenst universiteit daar zelf al een standpunt over in te nemen of juist nog niet met het oog op de komst van de AI Act? <p>Aanbeveling: Met het oog op de AI Act is voor universiteiten mogelijk wenselijk om AI gegenereerde output te kunnen controleren. In dat kader kan toepassing art. 7 Aw wenselijk zijn.</p>

Output	Context	Doel	IE-recht	Alerts	Tools voor beleid
<p>Onderzoeksdata</p> <ul style="list-style-type: none"> • ruwe onderzoek-data • geanalyseerde data • databanken • clinical trial data • verzamelde data 	<p>Zelfstandig wetenschappelijke arbeid (niet heel aannemelijk)</p> <p>Samenwerking universiteit met 3-en als gevolg van een specifieke opdracht</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek • Bevorderen stand van de techniek 	<p>Auteursrecht en/of databankrecht en/of octrooirecht (indien de data leidt tot de uitvinding zelf)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Van belang of de data überhaupt in aanmerking komt voor bescherming (voldoende oorspronkelijk/eigenkarakter of louter feitelijke/ruwe data?) • Heeft de universiteit een policy op het gebied van het verwerken/ verzamelen van data en wat zegt deze regeling over houderschap? • Data wordt vaak (her)gebruikt in onderzoeken met derden waar de universiteit contractspartij is. Deze rechten moeten in dat geval wel bij de universiteit liggen. • Is sprake van regulerende wetgeving ten aanzien van specifieke data? • Zijn er kennisveiligheidsissues (o.a. exportvergunningen)? 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe beoordeelt de universiteit of sprake is van IE bescherming op data en welke processen horen daarbij? • Hoe regelt de universiteit de processen in wanneer sprake is van data als gevolg van samenwerking met 3-en? <p>Aanbeveling: art. 7 Aw van toepassing verklaren wanneer data uitvloeisel is van een specifieke opdracht aan de universiteit in een samenwerking met derden. Intern beleid maken hoe om te gaan met verwerken/ opslaan/hergebruiken van deze data(sets). Ook in de gevallen wanneer sprake is van zelfstandig (wetenschappelijke arbeid), voor zover aannemelijk binnen de universiteit.</p>

Output	Context	Doel	IE-recht	Alerts	Tools voor beleid
Modellen <ul style="list-style-type: none"> • Prototypen • Gebruiksvoorwerpen • Apparatuur ontwikkeld voor of d.m.v. onderzoek 	<p>Zelfstandig wetenschappelijke arbeid (niet heel aannemelijk)</p> <p>Samenwerking universiteit met 3-en als gevolg van een specifieke opdracht</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek • Bevorderen stand van de techniek • Productontwikkeling 	<p>Auteursrecht en/of modellenrecht</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Voor modelbescherming dient in de regel gedeponeed te worden. • Let op samenloop IE-rechten; wettelijk kan houderschap verschillen. • Waar dient het model toe? Bij wie moeten de exploitatierechten liggen bijv. i.v.m. verder onderzoek? • Heeft de universiteit een policy op het gebied van de modelrechtelijke bescherming van modellen? • Heeft de universiteit in haar algemene (inkoop)voorwaarden een bepaling over houderschap IE-rechten wanneer een model in opdracht wordt ontworpen ten behoeve van een onderzoek. • Levert de universiteit ook aan andere onderzoeksinstituten of private partijen prototypen? • Wetgeving omtrent productieaansprakelijkheid (ook in geval van prototypen) en specifieke regelgeving (o.a. medical devices). 	<ul style="list-style-type: none"> • Wil de universiteit productvormgeving stimuleren of juist niet omdat de universiteit het product nooit commercieel zal exploiteren? • Hoe kijkt de universiteit tegen valoriseren van (gebruiks)voorwerpen/ modellen aan? <p>Aanbeveling: art. 7 Aw van toepassing verklaren nu modellen vrijwel altijd een uitvloeisel zullen zijn van een specifieke opdracht aan de universiteit in een samenwerking met derden.</p>

Bijlage 5:

Open science en open access

Het huidige kabinet heeft zich, net als het vorige kabinet, nationaal gecommitteerd om Open Science tot norm te maken via het regeerakkoord,¹⁵ evenzo internationaal via agenda EC en UNESCO 'recommendations on Open Science'¹⁶. Alle Nederlandse stakeholders betrokken bij het Nationaal Plan Open Science¹⁷ hebben al in 2017 bestuurlijk commitment gegeven om Open Science tot norm te maken, welke onlangs nogmaals is bevestigd in het nieuwe meerjarenplan (NPOS2023 Ambition Document and Rolling Agenda, 2022) en het Bestuursakkoord 2022 hoger onderwijs en wetenschap¹⁸.

Open Science staat voor wetenschap uitvoeren op een manier die transparant, deelbaar, repliceerbaar en betrokken is. Het is een wereldwijde transitie naar een transparantere en collaboratieve wetenschap, zodat de wetenschappelijke en maatschappelijke impact ervan kan worden vergroot.

As open as possible voor alle wetenschappelijke output

Op Europees niveau is men het over het algemeen eens dat resultaten van wetenschappelijk onderzoek zoveel mogelijk open beschikbaar gesteld moet worden ten behoeve van het hergebruik door alle belanghebbenden. Ook de Amerikaanse overheid heeft sinds 2022 open access en open science tot speerpunt gemaakt¹⁹. Het zoveel mogelijk open beschikbaar zijn van data en

onderzoek informatie is algemeen beleid en is ook uitgangspunt van de Werkagenda "Waardengedreven Digitaliseren" in Nederland²⁰. Dit houdt in dat we als Nederlandse kennispartijen een actieve agenda moeten voeren over open (onderzoeks) informatie. Hierbij past het statement "as open as possible and as closed as necessary" die afkomstig is uit de beweging rond FAIR data en tevens zijn weerslag vindt in de Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit (zie ook bijlage 2). Dit uitgangspunt is van toepassing op alle producten uit onderzoek en hoger onderwijs en omvat daarmee een grote verscheidenheid aan wetenschappelijke publicaties, onderzoeksdata, metadata, leermiddelen, software, broncode en open hardware en niet alleen eindproducten maar ook tussenproducten m.b.t. verhogen maatschappelijke betrokkenheid.

Open access beleid

Landelijk hebben we een open access beleid voor vooral peer reviewed artikelen. De wetenschappers worden bij open access publicatie zoveel mogelijk ontzorgd en hen worden handvatten geboden. Daarbij zijn er, afhankelijk van het businessmodel van de uitgever, diverse routes waarbij de eindgebruiker zonder kosten met een open licentie (CC-BY) het artikel kan lezen en hergebruiken. Al deze routes en regelingen maken dat open access publiceren in bijna alle wetenschappelijke tijdschriften²¹ al mogelijk is.

Voor publicaties die voortkomen uit NWO, Horizon Europe of andere Plan S calls die vanaf 1 januari 2021 zijn opengesteld, geldt dat ze onmiddellijk, zonder embargo termijn, en voorzien van een open licentie (CC BY) als Open Access (OA)

15 Zie pagina 22 van <https://open.overheid.nl/repository/ronl-f3cb0d9c-878b-4608-9f6a-8a2f6e24a410/1/pdf/coalitieakkoord-2021-2025.pdf>

16 <https://www.unesco.org/en/natural-sciences/open-science>

17 https://www.openscience.nl/sites/open_science/files/media-files/national_plan_open_science_the_netherlands.pdf

18 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/07/14/bestuursakkoord-2022-hoger-onderwijs-en-wetenschap>

19 <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2023/01/11/fact-sheet-biden-harris-administration-announces-new-actions-to-advance-open-and-equitable-research/>

20 Werkagenda "Waardengedreven Digitaliseren" stelt o.a. dat "waar dat kan werken in open source, met open data, open algoritmen en open beleidsregels" (https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=-2022Z21101&did=2022D45419).

21 <https://www.universiteitennederland.nl/percentages-open-access-publicaties-2016-2022>

beschikbaar dienen te worden gemaakt. Dit kan via de volgende routes:

1. Publicatie in een full OA tijdschrift of platform geregistreerd in de DOAJ (gouden of diamanten route).
2. Publicatie in een abonnementstijdschrift en gelijktijdige open archivering van tenminste de auteursversie in een geregistreerde OA repository (groene route).
3. OA publicatie in een tijdschrift onder een 'transformative agreement' (gouden route).

Juridische context contracten met uitgevers

Vaak 'dwingen' commerciële uitgevers wetenschappers hun rechten over te dragen of exclusief in licentie te geven terwijl de eisen vanuit subsidiegever dit soms verbiedt. De kritiek richt zich steeds meer op wetenschappelijke uitgevers die overdracht van of exclusieve licentie op auteursrecht eisen alvorens een artikel gepubliceerd wordt. Aandachtspunt daarbij is dat sommige uitgevers verschuiven van eigenaarschap op artikelniveau naar eigenaarschap op licentieniveau. Auteur behoudt dus wel het auteursrecht op het artikel maar is verplicht om 1) toch aan de uitgever een exclusieve licentie te geven voor de duur van het auteursrecht of om 2) het beheer van licentie, met name CC-BY-NC/CC-BY-NC-ND over te dragen aan de uitgever. Vervolgens commercialiseert de uitgever deze rechten. Consequentie is dan dat het derde partijen niet toegestaan is om het artikel voor commerciële doeleinden te gebruiken (en bij ND is het derde partijen ook niet toegestaan een vertaling te maken, zelfs niet voor een niet-commercieel doel), tenzij deze derde partij voor deze rechten betaalt aan de uitgever.

Dit standpunt is slecht verenigbaar met de open access ambities van Coalition S en andere stakeholders. De 'Big Deals' (ook 'transformative agreements') met commerciële uitgeverijen zijn tevens in strijd met de wettelijke bepalingen omtrent de exploitatieovereenkomst (m.n. arti-

kel 25c Auteurswet). ALLEA beveelt in hun 2013 statement²² daarom met reden aan om bij het vernieuwen van de transformative agreements het nationale en Europese auteursrecht in ogenschouw te nemen. Daarnaast moet het huidige model gebaseerd op overdracht of exclusieve licentie van auteursrecht op de schop. Dit kan (mede) bewerkstelligd worden als universiteiten zich via collectieve arbeidsovereenkomsten bepaalde rechten op werken voorbehouden²³. De Rights Retention Strategy biedt een ander alternatief (zie volgende paragraaf).

Hierdoor ontstaat er een driehoeksrelatie tussen onderzoeksfinancier, auteur en uitgever. Deze is soms ingebed in publicatiebeleid van onderzoeksgroep dan wel universiteit (m.b.t. keuze tijdschrift waarin onderzoeker publiceert). Omdat de auteur toestemming heeft gegeven aan een andere partij (onderzoekfinancier of werkgever) kan de uitgever daar weinig aan veranderen. Als er een 1-1 relatie is tussen de uitgever en werkgever of financier, kan dat vervelende situaties geven.

Rights Retention Strategy

Via de Rights Retention Strategy (RRS) kunnen corresponding auteurs hun werk in de auteursversie²⁴ onmiddellijk en onder een CC BY-licentie als open access delen, ook als de uitgever daar beperkingen aan stelt. Hiertoe dienen onderzoekers bij submittie van publicatie bij de uitgever aan te geven dat ze door een 'previous contract' gebonden zijn aan deze openstelling. COALitie S willen met de RSS onderzoekers tegemoet komen en hen de mogelijkheid bieden om in elk gewenst tijdschrift kosteloos open access te kunnen publiceren. Een aantal uitgevers heeft aangegeven

22 <https://allea.org/portfolio-item/allea-statement-on-enhancement-of-open-access-to-scientific-publications-in-europe/>

23 Voorbeeld hierin is ook het niet kunnen overdragen van licentiebeheer rechten of alleen met uitdrukkelijke toestemming van zowel de auteur als de universiteit.

24 D.w.z. de Authors Accepted Manuscript (AAM) en dus niet uitgeversversie Version of Record (VoR)

kritisch te zijn over de RRS²⁵. De RRS wint internationaal terrein zowel bij subsidiegevers (EC, cOAlition S²⁶) als bij universiteiten²⁷. Bij UNL wordt RSS meegenomen in het juridisch vangnet rond de groene route (SSPG.32.09).

EC kijkt naar “analyse authors’ rights to enable sharing of publicly funded peer-reviewed articles without restriction”. Men wil bekijken of er mogelijkheden zijn om zo vroeg mogelijk delen van geproduceerd werk overal juridisch te verankeren (inclusief waarschijnlijk het niet kunnen weggeven van het auteursrecht). Deze acties zijn ondergebracht bij de European Research Area (ERA) actie nummer 2 voor de identificatie van belemmeringen en uitdagingen voor wetenschappelijk onderzoek en mogelijke (niet alleen juridische) maatregelen om dit aan te pakken (ERA 02 ‘Propose an EU copyright and data legislative and regulatory framework fit for research’).

Taverne als juridische basis Nederlandse groene open access route

Artikel 25fa Auteurswet (amendement Taverne) geeft een juridische grondslag voor de groene route: *‘de maker van een kort werk van wetenschap (...) heeft het recht om dat werk na verloop van een redelijke termijn na de eerste openbaarmaking ervan, om niet beschikbaar te stellen voor het publiek (...)’*. Na een succesvolle pilot in 2019, implementeerden de universiteiten het amendement Taverne door de uitgeversversie van gepubliceerde korte werken van wetenschap (artikelen, congresbijdragen, hoofdstukken onder redactie en case notes) na verloop van zes maanden na eerste (online) publicatie, openbaar te maken in een universitaire repository. Deze route is echter niet Plan S compliant mede omdat subsidiegevers een embargoperiode van 0 maanden eisen. Daarnaast is dit ‘Secondary Publication Right’ niet geharmoniseerd of verplicht

binnen Europa. ALLEA adviseerde in december 2022 om dit zo snel als mogelijk alsnog te doen.

De consequenties van werkgeversauteursrecht voor de uitvoering van het amendement Taverne is echter een aandachtspunt. De bepalingen omtrent de exploitatieovereenkomst, waaronder artikel 25c (billijke vergoeding) en 25fa (Taverne) zijn niet van toepassing op de maker als bedoeld in artikel 7 Aw (werkgeversauteursrecht). De werkgever maakt geen aanspraak op deze beschermende bepalingen. Wanneer een universiteit art. 7 Aw van toepassing verklaart op ‘korte wetenschappelijke werken’, m.a.w. wanneer het beleid van een universiteit is dat het auteursrecht op deze korte wetenschappelijke werken berust bij de universiteit, dan kan deze universiteit geen gebruik maken van Taverne.

Dit volgt uit art. 25b lid 3 Aw, waarin staat dat ‘dit hoofdstuk niet van toepassing is op de maker als bedoeld in de artikelen 7 en 8. ‘Dit hoofdstuk’ refereert dan aan hoofdstuk 1A dat bestaat uit de artikelen 25b t/m 25h Aw, dus inclusief art. 25fa Aw (Taverne). Betreffende universiteiten die dan via een andere weg de publicaties van hun werknemers open access te maken. De wet bepaalt dat het Taverne artikel niet contractueel kan worden uitgesloten (art. 25h Aw). Een andere route tot open access waarbij het auteursrecht berust bij de werkgever kan wellicht wel contractueel worden uitgesloten.

Universiteiten die het auteursrecht bij de auteur/werknemer laten hebben toestemming nodig²⁸ van de auteur (via een licentie of middels de arbeidsovereenkomst) om publicaties op grond van art. 25fa Aw in open access beschikbaar te stellen in hun repositories.

25 <https://www.stm-assoc.org/rightsretentionstrategy/>

26 <https://www.coalition-s.org/rights-retention-strategy/>

27 <https://www.n8research.org.uk/n8-rights-retention-statement/>

28 Stand van zaken d.d. mei 2023: 7 van de 14 universiteiten hebben dit geïmplementeerd via beleid en zijn de overige universiteiten op de OU na, bezig om dit te implementeren.

Bijlage 6:

Gebruik van auteursrechtelijk beschermde werken binnen het onderwijs

Individuele academische vrijheid bevat ook de vrijheid van docenten om de inhoud en methoden van hun onderwijs te bepalen en om wetenschappelijke standpunten tot uitdrukking te brengen die zij juist achten (zie bijlage 2). Aan de andere kant ligt er de verplichting vanuit de universiteit om de kwaliteit en continuïteit van het hoger onderwijs te waarborgen. Dit betreft vooral in te zetten onderwijs- en leermaterialen inclusief bijhorende toets- en itembanken. Medewerkers van universiteiten dienen het onderwijs te geven binnen de kaders van het vastgestelde curriculum conform interne en externe kwaliteitseisen (incl. NVAO). Er bestaat daarom minder onduidelijkheid over bepaaldheid van werken binnen het onderwijs, zie ook bijlage 4 en tabel B. Van belang is dat instellingen eenmaal ontwikkelde onderwijs- en leermaterialen kunnen blijven inzetten met het oog op handhaving en bevordering kwaliteit van onderwijs.

Daarbij worden open en digitale leermaterialen in toenemende mate door medewerkers zijn ontwikkeld, o.a. door stimulering [via Npuls](#). Het is mede daarom van belang beleid te hebben met betrekking tot het auteursrecht op deze zelf ontwikkelde leermaterialen.

Voor het (her)gebruiken van materialen van derden binnen het onderwijs treffen onderwijsinstellingen vaak een speciale regeling met de auteursrechtelijke(n). Een groot deel van dit gebruik wordt betaald door het aanschaffen van boeken of readers dan wel wordt gebruik contractueel afgesloten met individuele uitgevers. Delen van werken mogen gekopieerd en openbaar worden gemaakt als toelichting bij niet-commercieel onderwijs (artikel 16 Auteurswet). Dit houdt in dat ze aanvullend zijn maar niet het onderwijs vervangen. Soms moeten de auteursrechtelijken een billijke vergoeding krijgen voor het gebruik van hun werk, bijvoorbeeld als een werk in een reader wordt opgenomen en niet onder het citaatrecht valt. In het hoger onderwijs is dit gemeenschap-

pelijk geregeld via Stichting UvO met een separate readerregeling voor het hbo en voor het wo.

Hergebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in (digitaal) onderwijs wordt betaald door de sector, uitkeringen gaan naar uitgevers en auteurs. In het verleden heeft de Stichting Reprorecht individuele medewerkers van universiteiten benaderd om zich te registreren bij de Stichting LIRA, zodat vergoedingen rechtstreeks aan hen kunnen worden uitgekeerd. Alleen de auteurs zelf komen dan in aanmerking voor reprorechtvergoedingen. Dit betekent dat werkgevers van auteurs, bijvoorbeeld advocatenkantoren of universiteiten die in het verleden reprovergoedingen ontvingen, zich niet kunnen registreren bij LIRA als rechtshabende. Alleen de auteur zelf kan via LIRA een reprorechtvergoeding ontvangen. In feite wordt daarmee twee keer een vergoeding gegeven: via het salaris en via uitkeringen van een stichting die haar inkomsten grotendeels ontvangt van de universiteiten. Stichting Reprorecht incasseert op basis van aantallen medewerkers en studenten. Voor met studenten gedeeld materiaal betalen hoger onderwijsinstellingen al via Stichting UvO. Het gevaar van dubbel betalen is aanwezig, terwijl geen enkele docent meer papieren kopietjes uitdeelt aan studenten bij de deur van de collegezaal: al het werk wordt met studenten gedeeld via de elektronische leeromgeving of via Readers.

Bijlage 7:

Valorisatie agenda en verhogen maatschappelijke impact

Naast (of juist in het verlengde van) open science stuurt de Nederlandse overheid ook aan op betere kennisbenutting (ook via onderwijs en LLO) en op het verhogen van de maatschappelijke impact van onderzoek. Die impact²⁹ ontstaat vanuit interactie tussen verschillende stakeholders met ieder hun eigen rollen, processen en belangen.

Met de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) van 2005 is kennisoverdracht ten behoeve van de maatschappij een formele taak van universiteiten en hogescholen geworden. Valorisatie wordt door de maatschappij steeds belangrijker gevonden. De overheid heeft hiervoor verschillende instrumenten in het leven geroepen, zoals het Groeifonds. Zij werkt ook aan een nieuwe impactagenda.

Onderzoeksresultaten kunnen vaak in potentie naar de markt gebracht worden, maar meestal vereist dit nog een aanzienlijke additionele investering van tijd, geld, en/of expertise. Kennisinstellingen raken steeds meer doordrongen van het feit dat zij een actieve rol moeten spelen bij valorisatie van intellectueel eigendom ontwikkeld binnen de universiteit. Deze taak is (vaak) belegd bij een Technology of Knowledge Transfer Office (TTO/KTO). Deze afdeling ondersteunt onder andere bij het vinden van externe partners die interesse hebben om intellectueel eigendom verder te ontwikkelen en/of naar de markt te brengen. Hiervoor hebben deze derde partijen een licentie op de rechten nodig, of volledige overdracht van de rechten. In voorkomende gevallen neemt de universiteit zelf een deel van de aandelen in een nieuwe onderneming in ruil voor het gebruik van haar intellectueel eigendom. Dit noemt men ook wel een academische spin-out.

Traditioneel wordt bij valorisatie gedacht aan het vermarkten van octrooieerbare uitvindingen. Maar valorisatie van auteursrechtelijk beschermde werken komt ook regelmatig voor. Denk hierbij niet alleen aan digitaal werk zoals (onderzoek) software en APIs, maar ook aan vragenlijsten, interventies, trainingen of data sets.

Wanneer een TTO/KTO onderhandelt met een externe partij over een licentieovereenkomst of overdracht van auteursrechten, dan zal de instelling over deze rechten moeten kunnen beschikken. Dit geschiedt volgens de principes van 'Maatschappelijk Verantwoord Licentiëren' en kan op verschillende manieren bewerkstelligd worden, maar duidelijk beleid hierin is essentieel. De medewerker(s) die het werk heeft/hebben gemaakt hebben recht op een billijke vergoeding (zie art. 1.23 cao-NU). Diverse Nederlandse instellingen hebben dit al vastgelegd in een regeling.

Van belang is dat wanneer de universiteit ervoor kiest dat de onderzoeker/medewerker van de universiteit de auteursrechthebbende is op de resultaten van onderzoek, een TTO/KTO niet zonder aanvullende afspraken tewerk kan gaan.

Ondanks de uitstekende uitgangspositie in de wetenschap en verscheidene initiatieven en beleidsmaatregelen, heeft Nederland meer potentie. Nederland scoort ondanks haar hoge wetenschappelijke impact laag op maatschappelijke impact en commercialisering van kennis. Het Nederlandse systeem is ingericht op een model dat vaak wordt gezien als een lineair, transactioneel model. In dat model staan onderwijs en onderzoek aan de kennisinstelling centraal, totdat de kennis naar buiten wordt gebracht om in de praktijk te worden benut.

²⁹ Impact is de bijdrage van kennis en kunde aan veranderingen in of ontwikkeling van maatschappij waaronder de economie, inclusief de ontwikkeling van de economie. Het proces om tot die impact te komen noemen we valorisatie.

Bijlage 8: Samenstelling Werkgroep Harmoniseren Werkgevers- auteursrecht

Succesvolle innovatie ontstaat tegenwoordig veel meer in de verbinding van theoretische en praktische kennis, door onderwijs en door samenwerking tussen onderzoekers en toepassers van kennis, fysiek bij elkaar gebracht op campussen, in labs, in een kliniek of op een school. Maatschappelijke uitdagingen zijn taaie problemen die een brede aanpak met vele (maatschappelijke) actoren vergen (bv in [green deal](#)). Daartoe werken overheid en kennisinstellingen samen aan een nieuwe impactagenda met nadruk op een impact-systeem van interactie en co-creatie.

Deze veranderende werkwijze op de impact agenda heeft mogelijk consequenties op auteursrechten. Deze heeft te maken met een groter ecosysteem en dat onderzoek niet alleen binnen universiteiten plaatsvindt maar steeds meer in co-creatie met maatschappelijke actoren. Ook moeten medewerkers tijd en ruimte krijgen om de interactie met de samenleving aan te gaan, in alle fases van het onderzoek. Dit kan variëren van het samen met maatschappelijke partners formuleren van onderzoeksvragen, in gesprek gaan met kritische burgers en ngo's, tot het samen met burgers data verzamelen. Dit vraagt een andere invulling van onderzoek doen, een andere rol voor wetenschapscommunicatie, en een bredere kijk op impact en valorisatie (citizen science, E&W m.b.t. impact, public engagement).

De Terms of References van de werkgroep zijn in april 2021 vastgesteld (SSPG.22.08 na positief besluit SSPG.19.07). In de periode mei 2021-november 2023 waren de volgende personen lid van de werkgroep (* gedurende een deel van die periode).

Leden:

Derya Ada (TU Delft)
Darco Jansen (UNL, secretaris)
Jaap Kersten* (UvA, LJO)
Denise Korthals Altes (EUR, LJO)
Jan van de Pas (Universiteit Utrecht, LJO)
Frans Pingen (WUR, LJO)
Antoon Quadvlieg (Radboud)
Peter Ras (WUR)
Erna Sattler* (Universiteit Leiden)
Arjan Schalken (VU, UKBsis, projectleider Taverne)
Jollette Wiersema (EUR)
Saskia Woutersen* (Universiteit Leiden)

Universiteiten *van* Nederland

Colofon

Dit is een uitgave van
Universiteiten van Nederland

Universiteiten van Nederland
Postbus 13739
2501 ES Den Haag

www.universiteitenvannederland.nl

Vormgeving: Haagsblauw
Januari 2024

Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals vastgelegd in de Creative Commons licentie. [Naamsvermelding 4.0 Nederland]. Voor de volledige tekst van deze licentie zie <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.nl>

